

raad van kerken in nederland

bijeenkomst

bezinning
39/2011

LEVEN, OECUMENE, WIJSHEID

Teksten lezen uit Bijbel en Koran

INHOUD

pagina

Verantwoording	4
I Inleiding	6
II Het leven: Adam en Iblies	15
1. De teksten	15
Koran: Soera 2:30-39, 7:11-25 en 15:32-41	
Bijbel: Genesis 2:15-3:24; Job 1:6-12	
2. Bij de teksten	24
a. Achtergrondinformatie	
b. Aantekeningen	
3. Uitgangspunten voor gesprek	25
a. Chaliefa (rentmeester)	
b. Eva	
c. Het probleem van het kwaad	
III De oecumene: Abraham en Ibrahiem	30
1. De teksten	30
Koran: Soera 21:51-70	
Bijbel: Abraham gaat weg	
2. Bij de teksten	34
Achtergrondinformatie	
3. Uitgangspunten voor gesprek	35
Een Abrahamitische oecumene?	

IV	De wijsheid: Salomo en Soelaimaan	41
	1. De teksten	41
	Koran: Soera 27:15-44	
	Bijbel: 1 Koningen 10:1-13	
	2. Bij de teksten	46
	a. Achtergrondinformatie	
	b. Aantekeningen	
	c. De opbouw van Soera 27:15-44	
	d. Samenvatting	
	3. Uitgangspunten voor gesprek	53
V	Het samen lezen	57
VI	Voor de inleiders	58
	1. Waarom een Korankring beginnen?	
	2. Een model	
	3. Het leven: Adam en Iblies	
	4. De oecumene: Abraham en Ibrahiem	
	5. De wijsheid: Salomo en Soelaimaan	
	6. Vertalingen van de Koran	
	7. Relevante websites	
	8. Om verder te lezen	
	Voetnoten	67

VERANTWOORDING

Gedurende een aantal jaren heeft drs. Harry Mintjes* in zijn woonplaats Amersfoort een Korankring geleid. Met een groep gemeentelieden las hij Koranteksten rondom verschillende thema's. De Contactgroep Islam van de Raad van Kerken in Nederland vindt het nuttig en zinvol om dit materiaal in de vorm van een brochure toegankelijk te maken voor een breder publiek. In een wereld waarin de islam zo in het centrum van de aandacht staat, is het belangrijk om precies te weten wat er in de Koran staat en om beter te begrijpen wat 'geloven' voor een moslim betekent. Het gezamenlijk lezen van de teksten brengt het gesprek ook op de overeenkomsten en verschillen tussen Bijbel en Koran. Zo is de aanwezigheid van de islam en het lezen van de Koran ook een kans om opnieuw naar de tekst en de inhoud van de Bijbel te kijken en samen te zoeken naar de betekenis van die woorden in deze nieuwe context. Anders gezegd: het samen lezen van de teksten van de Koran leidt tot een hernieuwd lezen van de Bijbel en tot een herbezinning op de eigen christelijke identiteit. Alleen op basis van een goede kennis van de eigen bronnen en traditie kan op een zinvolle en elkaar wederzijds verrijkende manier het gesprek met moslims aangegaan worden.

Uit het materiaal van Harry Mintjes is een keuze gemaakt. Gekozen is voor thema's aan de hand van figuren die zowel in de Bijbel als de Koran voorkomen. Via Adam en Iblies komt het 'Leven' aan de orde: de schepping en de rol van de mens daarin en

het probleem van het kwaad. De 'Oecumene' komt aan de orde via Abraham: wat is de gezamenlijke basis van jodendom, christendom en islam en is deze zo stevig, dat er van een Abrahamitische oecumene gesproken kan worden? Of heeft elke godsdienst Abraham zozeer ingepast in de eigen traditie dat er van een gemeenschappelijk basis geen sprake meer kan zijn? Het derde thema is 'Wijsheid'. Toen Salomo van God mocht vragen wat hij wilde, vroeg hij om wijsheid. Een keuze die God zo waardeerde dat God hem daarnaast rijkdom en roem schonk. Het thema wijsheid komt aan de orde via de verhalen uit Bijbel en Koran over het bezoek van de koningin van Sjeva aan Salomo.

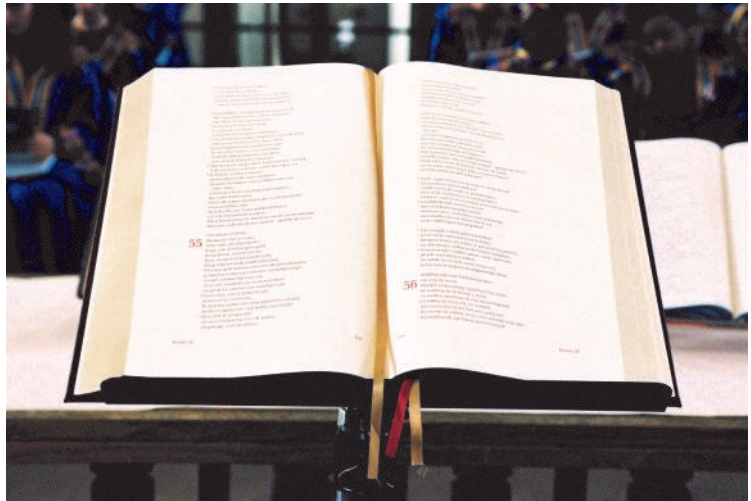
Opzet

In deze brochure staan de teksten van de Bijbel en de Koran centraal. Daarop volgt een toelichting bij die teksten. Om de teksten te kunnen begrijpen is achtergrondmateriaal en uitleg bij moeilijke tekstgedeelten nodig. Ten slotte wordt een aantal uitgangspunten voor gesprek over deze thema's aangedragen. Dit gedeelte wordt voorafgegaan door een inleidend hoofdstuk over de Koran.

Het tweede deel van deze brochure is bedoeld voor de inleiders. Hier komen de verschillende motieven om een Korankring te beginnen aan de orde, maar ook didactische zaken als doelstellingen, mogelijke opzetten voor de bijeenkomsten en werkvormen. Daar is ook een literatuurlijst te vinden.

Ten slotte

Deze brochure is samengesteld in samenspraak met een kleine groep van predikanten die belangstelling toonde voor dit gespreksmateriaal. Soms waren de teksten vreemd en weerbarstig voor het gevoel van deze groep, maar na verdere bestudering was er ook sprake van verrassende herkenning.

Bijbel

We hopen dat mensen die deze brochure lezen en gebruiken in gespreksgroepen ook de vreemdheid van de teksten weten te overwinnen en verrast worden door de herkenning.

We hopen verder dat het hier aangeboden materiaal voldoende handvatten biedt voor pastores om de stap te zetten om hun gemeente- of parochieleden een Korankring aan te bieden. De uiteindelijke tekst is geschreven door ds. Wim van Dommelen en drs. Jan Post Hospers, beiden werkzaam voor de Protestantse Kerk in Nederland op het werkveld 'Ontmoeting met moslims'.

Ds. Jan Roelof Nienhuis, de wijkpredikant die aan de Korankringen in Amersfoort deelnam, leverde voor eventuele verdere verdieping ten behoeve van de gespreksleider 'materiaal voor de exegese' (zie www.raadvankerken.nl). U vindt daar ook de 'Meditaties bij de 99 Namen van Allah', die hij schreef.

Ook willen we de uitgevers bedanken voor hun toestemming tot overname van tekstgedeelten.

* drs. Harry Mintjes is voorzitter van de Contactgroep Islam; hij was onder meer verbonden aan het Christian Study Center in Rawalpindi (Pakistan) en als docent Islam aan de Theologische Universiteit Kampen.

INLEIDING OP DE KORAN

a. Bijbel en Koran

Bijbel en Koran in christendom en islam
Christenen lezen en bestuderen de Bijbel als een boek dat hun geloof en leven inspireert. Hetzelfde geldt voor de moslims en de Koran. Moslims kennen delen van de Koran uit het hoofd en dan vooral die gedeelten die worden gezegd bij hun gebeden en bij allerlei gebeurtenissen in hun leven. Eerbied voor het heilige boek speelt in beide godsdiensten een gewichtige rol.

De Bijbel als bron en oriëntatie voor christenen
De Bijbel is in het Hebreeuws, Aramees en Grieks overgeleverd. Dateren de oudste (op schrift gestelde) gedeelten van ongeveer 1000 vóór Christus, de jongste nieuwtestamentische teksten zijn van plusminus 100 na Christus. Een lange ontstaansgeschiedenis dus, met inbreng van veel (soorten) schrijvers: hofschrijvers, dichters, profeten, evangelisten etc.

De omvang van zowel het Oude als het Nieuwe Testament staat aanvankelijk niet vast. In de rooms-katholieke Bijbel bevat het Oude Testament 46 boeken. In de protestantse Bijbel 39 boeken. Het Nieuwe Testament bevat in beide Bijbels 27 boeken. De protestantse inhoud van het Oude Testament is gelijk aan die van de joodse Tenach (dit is de oorspronkelijke tekst geschreven in het Hebreeuws en een paar passages in het Aramees), maar de indeling is anders. In de Griekse vertaling (de Septuagint die omstreeks 150 vóór Christus verscheen) zijn meer boeken opgenomen dan in de joodse of

Hebreeuwse Bijbel. Dit zijn de apocriefe boeken.

De rabbijnen van Jamnia stelden omstreeks 100 na Chr. hun canon vast. Het Griekse woord kanōn betekent maatstaf, regel of richtsnoer. De canon van het Griekse Nieuwe Testament is in de loop van de eerste eeuwen van de christelijke jaartelling ontstaan. Eeuwenlang wordt een groot gezag toegekend aan ook andere geschriften, maar deze worden uiteindelijk toch niet officieel erkend. De boeken van het Oude en het Nieuwe Testament worden gezien als door God geïnspireerd en als gezaghebbend voor geloof en leven. In de kerkdiensten wordt uit deze boeken voorgelezen en de preek gaat gewoonlijk over de voorgelezen gedeelten.

De Koran als openbaring voor moslims

De Koran is geschreven in het Arabisch. Alle vertalingen ervan zijn voor moslims slechts benaderingen van de eeuwige woorden van God. Zijn woorden worden in een oorspronkelijk Boek in de hemel bewaard. De Koran is door de engel Djibriel (Gabriël) geopenbaard aan de profeet Mohammed, die leefde van ongeveer 570 tot 632 na Christus. De openbaringen aan de profeet Mohammed zijn samengebundeld in de Koran. Zo is de Koran dus zo'n 500 jaar later ontstaan dan de Bijbel.

Bijbelse verhalen in de Koran

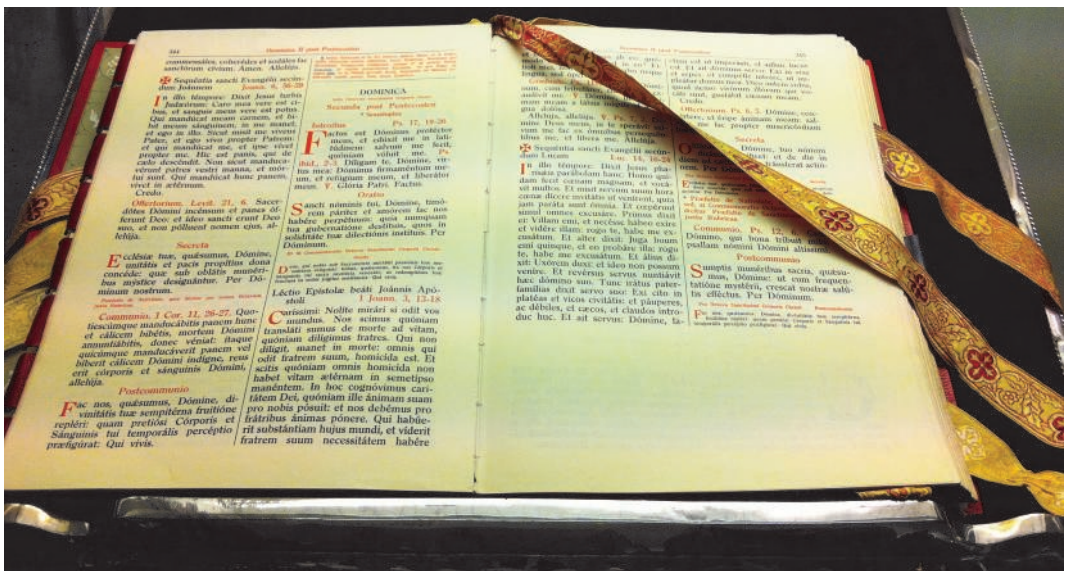
De Koran bevat een aantal verhalen dat ook in de Bijbel voorkomt, bijvoorbeeld over de schepping en de zondvloed; over Abraham, die uit zijn land wegtrekt en zijn zoon moet offeren (naar de gangbare moslims uitleg niet Izaäk maar Ismaël); over Jozef en Mozes, Salomo en anderen. De wonderlijke geboorte van Jezus wordt uitvoerig verteld. Hij is een groot profet, een gezant van God.

Aan hem is de openbaring – in de vorm van het Indjeli of Evangelie – voor zijn volgelingen gegeven. Hij wordt ook Messias genoemd. De bijbelse boodschap over zijn lijden, sterven en opstanding treffen we in de Koran niet aan.

Voor moslims is de Koran openbaring, het directe woord van God. Dat daarin ook ver-

halen over vroegere profeten (bijbelse en niet-bijbelse) voorkomen is voor hen niet vreemd, omdat de islam zichzelf niet als een nieuwe religie ziet die pas met de boodschap van Mohammed werd gesticht, maar als de 'overgave' (Arabisch: *islaam*) die ook door eerdere profeten vanaf Adam werd gepredikt. Mohammed is het zegel der profeten, degene die de rij van de profeten afsluit. Naar die eerdere profeten wordt dan ook herhaaldelijk verwezen in de afsluitende boodschap die hij de mensheid bracht.

Bij zulke verwijzingen naar gebeurtenissen die we ook uit de Bijbel kennen, gaat het er in de Koran niet om bijbelse verhalen nog eens opnieuw in detail na te vertellen. Uit de verhalen worden die elementen gelicht die voor de moslims van belang zijn als onder-

Romeins altaarmissaal

deel van Mohammeds verkondiging. Meestal worden die bijbelse verhalen alleen maar kort aangestipt, vaak door middel van een inleidende formulering als "denk maar eens aan". Daarop volgt dan een vermaning aan de moslims of een les die zij daaruit moeten leren. In vergelijking met de Bijbel komen de meeste verhalen daarom beknopt en fragmentarisch over. Het lijkt vaak alsof de Koran bij Mohammeds toehoorders bekendheid met die verhalen veronderstelt. Wat precies de invloeden van de joodse en christelijke traditie op het Arabische milieu in de tijd voor Mohammed zijn geweest, staat historisch niet met zekerheid vast. Maar dat veel bijbelse verhaalstof in dat milieu bekend was, lijkt zeer waarschijnlijk. Daarbij moet men wel bedenken dat bijbelse verhalen doorverteld werden in een levende joodse en christelijke traditie en daarbij aanvullingen kregen. Dat verklaart dat deze verhalen in de Koran vaak ook elementen bevatten die we niet uit de Bijbel kennen, maar wel uit joodse midrasjiem of christelijke apocriefe geschriften (zoals het spreken van Jezus in de wieg).

Nadere kennismaking met de Koran

Het is niet gemakkelijk voor het eerst de Bijbel te lezen. Evenmin is het eenvoudig om de Koran te verstaan. De Koran geeft in 114 hoofdstukken (soera's) de boodschappen weer die de profeet Mohammed aan zijn volk moest doorgeven. De eerste Soera heet al-Fatiha ('de opening'). Zij wordt vergeleken met het Onze Vader uit de Bijbel. De tekst ervan luidt:

11 In de naam van God, de erbarmmer, de barmhartige. 2 Lof zij God, de Heer van de wereldebewoners, 3 de erbarmmer, de barmhartige, 4 de heerser op de oordeelsdag. 5 U dienen wij en U vragen wij om hulp. 6 Leid ons op de juiste weg, 7 de weg van hen aan wie U genade geschonken hebt, op wie geen toorn rust en die niet dwalen.

Alle soera's, behalve de negende, beginnen met de aanroeping: 'In de naam van God, de Erbarmmer, de Barmhartige'. De oudste en kortste soera's staan achterin. Zij roepen op de ene God te dienen en zijn profeet te volgen.

Bekend is de soera van de Toewijding (al-Ichlaas 112):

112 In de naam van God, de erbarmmer, de barmhartige. 1 Zeg: "Hij is God als enige, 2 God de bestendige. 3 Hij heeft niet verwekt en is niet verwekt 4 en niet één is er aan Hem gelijkwaardig."

De latere en langere Soera's staan voorin. Zij geven aanwijzingen voor het leven van de moslimse gemeenschap en vermelden verhalen over de profeten. In Soera 2 (al-Bakara) bijvoorbeeld komen alle belangrijke thema's uit de Koran al aan de orde: de verhalen over de vroege profeten als Adam,

Abraham, Mozes, David en Jezus, maar ook gebeden, de polemieken met de joden, de christenen en de aanhangers van de oude Arabische religie, en ten slotte voorschriften voor het verrichten van de gebeden en de rituelen.¹

De waarde van de Koran

De openbaring van God zoals vastgelegd in de Koran is voor moslims uniek. God heeft, volgens hen, dezelfde openbaring ook eerder in de Thora en in het Evangelie gegeven. Maar de Koran drukt zijn definitieve zegel op alle voorafgaande openbaringen. Veel moslims vinden dat de joden en christenen de aan hen gegeven openbaringen niet zuiver hebben bewaard. Ook zouden christenen de boodschap van Jezus verkeerd uitleggen. Moslims vinden de Koran de volmaakte openbaring van God. Zij zien de Bijbel meer als een soort overlevering van tradities, vergelijkbaar met de overleveringen over het doen en laten van de profeet Mohammed.

b. Chronologie en contextualiteit

Mekka-Medina-Mekka

Voor een goed begrip van de Koranteksten is het belangrijk te weten, in welke periode Mohammed deze openbaring ontving, in Mekka of Medina. Dit staat aan het begin van de hoofdstukken aangegeven.

In het begin van Mohammeds optreden schonk men in Mekka nauwelijks aandacht aan hem behalve enkelen uit zijn directe omgeving. De onverschilligheid sloeg om in onbehagen en vijandschap, toen Mohammed de Mekkaanse goden bleef aanvallen en tel-

kens onheil voorspelde voor wie in hem een leugenaar zag. De Mekkanen voelden zich ook in hun commercieel bestaan bedreigd. De tegenstellingen spitsten zich steeds meer toe en na het overlijden van zijn beschermer (oom Abu Talib) en zijn vrouw Chadidja werd een langer verblijf in Mekka voor Mohammed vrijwel onmogelijk. In 622 vestigt Mohammed zich met een aantal volgelingen (*'uitgewekenen'*) in Medina. De mensen die hem welwillend opnamen kregen de eretitel van *'helpers'*.

Daarmee begon voor de islam een geheel nieuwe periode. Meer dan in Mekka kon de islam zich in Medina in volle vrijheid uiten, al waren ook hier mensen die niet zonder meer het leiderschap van Mohammed duldden. Vaak lieten ze hun houding afhangen van de omstandigheden. Zij worden de *huichelaars* genoemd, over wie in verschillende in Medina geopenbaarde Koranverzen gesproken wordt.

Nog meer tegenstand kwam van de kant van de joden in Medina. Zij wilden niets van hem weten, ondanks aanvankelijke concessies van Mohammed. Ze verweten hem gebrekkige kennis van de Thora en de joodse traditie. Uit deze tijd stamt dan ook de beschuldiging richting joden (en ook christenen) dat zij schriftvervalsers waren. En was eerst de gebiedsrichting naar Jeruzalem, later is deze gericht op Mekka.

Deze tegenstelling gaf aanleiding tot bloedige conflicten, waaruit de jonge islam zegevierend tevoorschijn trad.

In Medina waren er verschillende joodse en Arabische groepen. De afspraak was: samen leven en samen verdedigen. De profeet Mohammed ging er vanuit, dat de joden zouden

mee verdedigen tegen de Mekkanen. Toen sommige joodse groepen dat niet deden, voelde hij zich in de rug aangevallen. Je ziet een soortgelijke 'beweging' bij Paulus. Op zijn reizen zoekt hij in het begin de synagogen op. In later tijd werkt hij vanuit huisgemeenten en wordt zijn toon richting joden scherper.

Mohammed trad na zijn komst in Medina naar buiten met een duidelijk doel voor ogen: de verovering van Mekka om zo in het bezit te komen van de heilige plaatsen die onmisbaar zijn voor de islamitische eredienst. Mekka werd uiteindelijk in 630 definitief veroverd na veel gevechten met de Mekkanen. Spoedig daarna begaf Mohammed zich weer naar Medina, waarna hij in 632 naar Mekka kwam voor de pelgrimstocht die bekend staat als de *hadj van het afscheid*. Hij overleed in datzelfde jaar.

c. Herhalingen in de Koran

Wie de Koran leest, wordt al snel getroffen door de vele herhalingen. Zo komt bijvoorbeeld de schepping van de mens vaak voor in de Koran. Maar het gaat nooit zomaar ineens over Adam en Iblies; er is altijd een aanleiding en het is altijd verkondiging. Altijd heeft het weer een spits waarom het opnieuw ter sprake komt.

Die herhalingen kennen wij ook: denk aan Deuteronomium, Koningen en Kronieken, en de vier Evangelien.

Wat voor de Bijbel geldt, geldt ook voor de Koran: per vers lezen is pervers lezen. Een tekst staat altijd in een bepaalde context.

Een uitzondering op deze herhalingen vormt het Jozef-verhaal (Soera 12), dat als één geheel maar een keer voor komt.

d. Islamitische begrippen

Onder dit kopje worden alfabetisch een aantal bekende begrippen uit de Koran/islam nader geduid.²

Hadith

De ahadith, meervoud van hadith ('dat wat verteld wordt') zijn de islamitische overleveringen over het doen en laten en de uitspraken van de profeet Mohammed. Via deze overleveringen kent men de soenna, de manier van de profeet. Voor de overgrote meerderheid van de moslims vormen de ahadith een aanvulling op de Koran, maar er zijn er ook die de ahadith als onbetrouwbaar verwerpen.

De ahadith zijn opgenomen in talloze verzamelingen, waarvan er in de soennitische islam zes als betrouwbaar worden aangemerkt. Deze zijn rond 800-850 opgetekend. De auteurs zijn: Al-Boechârie, Muslim, Abôe Dâwoed, Tirmidzi, An-Nasâ'ie en Ibn Mâdja. Toch bestonden er al voor die tijd ahadithverzamelingen, al waren deze minder systematisch van opzet en voldeden ze niet aan de strenge selectiecriteria die vooral Al-Boechârie en Muslim formuleerden. In de loop der tijd waren er namelijk veel verhalen over Mohammed verzonden, omdat het een mening kracht kon bijzetten als men beweerde dat Mohammed het ook had gezegd. De meest bekende hadithverzamelingen zijn die van Al-Boechârie en Muslim. Als een ha-

dith in zowel de verzameling van Al-Boechârie als die van Muslim voorkomt, gaan moslims er vanuit dat het een authentieke overlevering betreft.

Een belangrijke voorwaarde voor een authentieke hadith is dat er een volledige keten is van overleveraars die elkaar gekend en ontmoet kunnen hebben. Degene die de hadith vertelt, moet dus al zijn bronnen kunnen noemen. Uiteindelijk komt de keten dan uit bij één persoon, die Mohammed persoonlijk heeft gekend. Daarnaast moeten de overleveraars ook bekend staan als betrouwbaar en moeten ze een gezond verstand en een sterk geheugen hebben gehad.

Koran

De Koran is het heilige boek van de moslims. Volgens de islamitische traditie zijn de woorden in de Arabische taal 'neergezonden' aan Mohammed, die de islam (her)introduceerde op bevel van God (Arabisch: Allah). Koran betekent oplezing, voordracht. Een vertaling wordt door veel moslims niet als authentiek gezien, omdat vertalen automatisch interpreteren betekent. Iedere vertaling is dus 'slechts' een interpretatie. Vertalingen kunnen, door de rijkdom van de Arabische taal, op essentiële punten grote verschillen laten zien.

Korantekst

Medina

Medina is een stad in het westen van Saoedi-Arabië en ligt 320 kilometer ten noorden van Mekka. De profeet Mohammed is hier gestorven. In voor-islamitische tijden werd de stad Yathrib genoemd.

In 622 vertrok Mohammed uit Mekka (de hidjra, het begin van de islamitische jaartelling) en vestigde hij zich met zijn volgelingen in Yathrib. Yathrib werd korte tijd later omgedoopt tot Madinat un-Nabi (de stad van de Profeet), waarvan de Nederlandse naam Medina is afgeleid.

'Medina' betekent ook stad in het Arabisch. Veel Arabische steden kennen vandaag de dag een oud stadsdeel, vaak omringd door muren, dat de 'medina' genoemd wordt.

Medina is de tweede heilige stad van de islam. De meest heilige stad is Mekka, waar de Ka'aba zich bevindt. Jeruzalem is de derde heilige stad, gevolgd door Damascus. In Medina bevindt zich de moskee van de profeet, waar volgens de overlevering Mohammed begraven ligt.

Mekka

Mekka is de hoofdstad van de provincie Mekka in Saoedi-Arabië in de historische regio Hidjaz. Het ligt 73 kilometer van Djedda, in de zanderige Abraham-vallei op 277 meter boven zeeniveau en 80 kilometer van de Rode Zee.

De stad is de heiligste stad binnen de islam. De hadj, de pelgrimage naar Mekka, is verplicht voor iedere moslim die het zich financieel en qua gezondheid kan veroorloven. Voor een moslim is de al-Masjid al-Haram, de moskee met de Ka'aba de heiligste plaats

ter aarde. Zowel de stad als de moskee is streng verboden voor niet-moslims.

Mensen van het Boek

In de islam zijn de 'mensen van het Boek' mensen die volgens de Koran de goddelijke teksten hebben ontvangen en deze toepassen. Een andere vertaling van dat begrip is 'volgelingen van een eerdere openbaring'.

De term slaat op monotheïstische godsdiensten die al bestonden voordat de islam ontstond. Onder de term 'de mensen van het Boek' vallen alle joden en christenen (inclusief Samaritanen en Karaiten). Ook Mandaeërs en volgens sommige interpretaties Zoroastristen vallen onder deze term. In de Koran staan veel oproepen om tolerant te zijn jegens de mensen van het Boek, maar er staan ook vermeldingen in waarin juist wordt opgeroepen geen vriendschapsbanden met hen aan te gaan. De meeste oelama (islamitische geestelijken) zijn het er echter over eens dat de leer van de drie-eenheid, waarbij Jezus als goddelijk wordt beschouwd, een vervalsing van de oorspronkelijke leer is. Volgens hen zou Jezus (die door moslims als belangrijke profeet beschouwd wordt), zichzelf helemaal niet als zoon van God beschouwen. Daarnaast is vergoddelijking van Jezus tegenstrijdig met het islamitische principe van tawhid (eenheid), omdat dit centrale principe stelt dat er 'geen god dan God is'. Door de eeuwen heen hebben moslims deze teksten gebruikt om verschillende posities ten opzichte van niet-moslims te verdedigen. In sommige tijden en plaatsen waren moslims bijzonder tolerant ten opzichte van

niet-moslims (een in Europa bekend voorbeeld is de tolerantie van de Moren jegens christenen en joden in Spanje in de 8^e tot 10^e eeuw), maar andere tijden waren zij repressiever naar christenen of andere geloven.

Mohammed

Mohammed wordt beschouwd als de grondlegger van de islam. Voor moslims is hij de laatste profeet. Mohammed werd in 570 of

571 in Mekka (in het huidige Saoedi-Arabië) geboren en stierf in 632 in Medina.

Moskee

Een moskee is een gebedshuis binnen de islam. Het huis van Mohammed in Medina wordt als eerste moskee beschouwd.

Omdat het gebed centraal staat, kunnen moskeeën sober van opzet zijn, maar vaak zijn het zeer indrukwekkende gebouwen met zeer uiteenlopende architecturen.

Een moskee heeft een of meer lange, smalle torens: de minaretten. Vanaf een minaret roept de muezzin vijf keer per dag op tot het gebed.

Men richt zich bij het bidden in de richting van Mekka. Een muur in de moskee staat loodrecht op deze gebedsrichting, die qibla genoemd wordt. De mihrab is een nis in deze muur die de qibla aangeeft. Aan de kant van de mihrab kan ook een minbar, een soort preekstoel, zijn. Vanaf de minbar wordt de vrijdagse preek (khotbah of khutbah) gehouden.

Op vrijdag is het voor mannelijke moslims verplicht om naar de moskee te gaan voor het gezamenlijke middaggebed. Traditioneel bidden mannen en vrouwen in de moskee op van elkaar gescheiden plaatsen. Dit komt waarschijnlijk voort uit de gedachte dat deze maatregel zou helpen in het uitbannen van 'onreine' gedachten, die de aandacht van het gebed kunnen afleiden. Ook de rituele reiniging voorafgaand aan het gebed vindt hierin zijn oorsprong. In de Koran wordt echter niet dwingend voorgeschreven dat vrouwen en mannen gescheiden moeten bidden.

Moslim

Moslim

Een moslim is letterlijk: iemand die zich overgeeft, waarbij bedoeld wordt op de overgave aan Allah. Moslims zelf gebruiken meestal het woord moslim, in tegenstelling tot de door hen fel afgewezen Europese aanduiding mohammedaan. Het synoniem muzelman komt van het Turkse musulman dat weer afgeleid is van het Perzische meervoud musliman. Moslims wijzen er vaak op dat de woorden islam en moslim verband houden met het Arabische woord voor vrede: salam. Ze zijn alle drie afkomstig van dezelfde drieletterige wortel S-L-M, die onder andere 'zich overgeven, onderwerpen' betekent.

Reciteren

De Koran is allereerst een boek dat gereciteerd, dat gehoord wordt, meer dan het wordt gelezen. Op deze 'liturgische' functie moet gelet worden. Immers hoeveel moslims konden lezen en schrijven? Bij allerlei gelegenheden wordt de Koran gereciteerd, zoals bij het verrichten van het rituele gebed of gedurende de vastenmaand Ramadan. Hoewel alle vergelijking mank gaat, is het mogelijk – wil je de betekenis van de Koran voor moslims goed verstaan – deze te vergelijken met de betekenis van Jezus voor de christenen. De vergelijking is dus niet zozeer die tussen de Koran en de Bijbel, maar tussen de Koran en Jezus. Zoals voor christenen Jezus het woord van God is, zo is voor de moslims de Koran het woord van de levende God: 'Het woord is boek geworden.'

Als de Koran wordt voorgedragen, begint dat steeds met een formule waarbij de toevlucht gezocht wordt bij God tegen de vervloekte sa-

tan. Daartoe nodigt de Koran zelf uit (Soera 16:98).

Het woord dat met 'vervloeken' vertaald wordt, betekent ook 'stenigen'. Tijdens de pelgrimsreis (hadj) wordt tijdens één van de ritën met steentjes 'naar de satan' gegooid om daarmee uit te drukken, dat men zich geheel van satan afwendt.

Soera's

Een soera is een hoofdstuk in de Koran. Een soera bestaat uit meerdere verzen (ayat of ayah). De Koran bevat 114 soera's, ruwweg gerangschikt naar grootte en dus niet naar chronologische volgorde van openbaring. De langste soera in de Koran bestaat uit 286 verzen (Soera 2, al-Bakara, de Koe) en de kortste uit maar 3 verzen.

Teksten van de Koran worden aangeduid met de naam van de soera, gevolgd door het nummer van de aya. Onder invloed van de bijbelse aanduiding gebeurt het door westerlingen vaak met het nummer van de soera, maar feitelijk zijn deze niet genummerd.

Opgemerkt moet worden dat de 'titel' van een soera (hoofdstuk) meestal niet aangeeft waar de soera over gaat maar vaak slechts als symbolische aanduiding wordt gebruikt om zo de soera's te kunnen onderscheiden. Zo gaan de soera's Yunus en Ibrahim bijvoorbeeld niet alleen over het leven van Jona en Abraham. Bij sommigen soera's is er discussie, of ze geopenbaard zijn in Mekka of Medina. Dit kan komen doordat bijvoorbeeld het eerste gedeelte van een bepaalde soera in Mekka is geopenbaard en het tweede gedeelte in Medina.

HET LEVEN: ADAM EN IBLIES

1. De teksten

Koran: Soera 2:30-39, 7:11-25 en 15:32-41

Bijbel: Genesis 2:15-3:24; Job 1:6-12

Soera 2:30-39

30 Toen jouw Heer tot de engelen zei:

'Ik ga op aarde een plaatsvervanger aanstellen',
zeiden zij:

'Gaat U daar iemand aanstellen die er verderf brengt en bloed vergiet,
terwijl wij U lofprijzen en Uw heiligheid eren?'

Hij zei:

'Ik weet wat jullie niet weten.'

31 En Hij onderwees Adam alle namen.

Toen legde Hij hen aan de engelen voor
en zei:

'Deelt mij de namen van dezen maar mee, als jullie gelijk hebben.'

32 Zij zeiden:

'U zij geprezen!

Wij weten slechts wat U ons hebt onderwezen.

U bent de wetende, de wijze.

33 Hij zei:

'Adam, deel hun hun namen mee.'

Toen hij hun dan hun namen meedeelde
zei Hij:

'Had Ik jullie niet gezegd dat Ik het onzichtbare van de hemelen en de aarde ken
en weet, wat jullie openlijk en in het verborgene doen.'

34 Toen Wij tot de engelen zeiden:

'Buigt eerbiedig neer voor Adam',

bogen zij zich eerbiedig neer,

behalve Iblies;

hij weigerde en was hoogmoedig,

want hij was één van de ongelovigen.

35 En Wij zeiden:

'Adam, jij en je echtgenote mogen de tuin bewonen

en jullie mogen ervan in overvloed eten waar jullie maar willen,

maar jullie mogen deze boom niet benaderen,
want dan behoren jullie tot de onrechtplegers.'

36 Toen liet de satan hen daaruit afdwalen.

Zo bracht hij hen uit de plaats waarin zij waren naar buiten
en Wij zeiden:

'Daalt af, elkaar tot vijand;

en tijdelijk is er voor jullie op de aarde een verblijfplaats en vruchtgebruik.'

37 Toen nam Adam van zijn Heer woorden in ontvangst

en Hij wendde zich genadig tot hem;

Hij is de genadegever, de barmhartige.

38 Wij zeiden:

'Daalt allen eruit af.

Als er dan van Mij een leidraad tot jullie komt,

dan hebben zij die Mijn leidraad volgen niets te vrezen,

noch zullen zij bedroefd zijn.

39 Maar zij die ongelovig zijn en Onze tekenen loochenen,

zij zijn het die in het vuur thuishoren,

zij zullen daarin altijd blijven.'

Soera 7:11-25

11 Wij hebben jullie geschapen en vervolgens gevormd.

Toen zeiden Wij tot de engelen:

'Buigt eerbiedig neer voor Adam.'

En zij bogen zich eerbiedig neer,

behalve Iblies,

die niet behoorde bij hen die zich eerbiedig neerbogen.

12 Hij zei:

'Wat weerhoudt jou,

dat jij je niet eerbiedig neerboog toen Ik je dat beval?'

Hij zei:

'Ik ben beter dan hij,

U hebt mij uit vuur geschapen

en hem hebt U uit klei geschapen.'

13 Hij zei:

'Daal hieruit af.

Het past jou niet je hoogmoedig te gedragen.

Ga dus hieruit weg.

Jij behoort tot de gekleineerden.'

14 Hij zei:

'Verleen mij uitstel tot de dag waarop zij opgewekt worden.'

15 Hij zei:

'Jij behoort bij hen die uitstel hebben gekregen.'

16 Hij zei:

'Maar omdat U mij misleid hebt

zal ik voor hen op de loer liggen op Uw juiste weg.

17 Dan zal ik op hen afkomen, van voren en van achteren en van rechts en van links.

En U zult merken dat de meesten van hen geen dank betuigen.'

18 Hij zei:

'Ga hieruit weg, veracht en verstoten.

En als iemand van hen jou volgt?

Ik zal de hel met jullie allen tezamen vullen.'

19 En: 'O Adam,

bewoon jij met je echtgenote de tuin

en eet waarvan jullie willen,

maar jullie mogen deze boom niet benaderen,

want dan behoren jullie tot de overtreders.'

20 Toen fluisterde de satan hun in

om hun openlijk te tonen

wat er van hun schaamte verborgen was

en hij zei:

'Jullie Heer heeft jullie alleen maar van deze boom afgehouden

opdat jullie geen engelen zouden worden

of zouden gaan behoren tot hen die altijd blijven bestaan.'

21 En hij bezwoer hun: '

Ik ben voor jullie echt een goede raadgever.'

22 Zo misleidde hij hen door begoocheling.

Toen zij dan van de boom geproefd hadden

werd hun schaamte zichtbaar voor hen

en begonnen zij zich te bedekken met aaneengehechte bladeren uit de tuin.

En hun Heer riep tot hen:

'Had Ik jullie deze boom niet verboden

en jullie niet gezegd

dat de satan een verklaarde vijand van jullie is?'

23 Zij zeiden:

'Onze Heer,

wij hebben onszelf onrecht aangedaan

en als U ons niet vergeeft en erbarmen met ons hebt
dan behoren wij bij de verliezers.'

24 Hij zei:

'Daalt af - elkaar tot vijand -
jullie hebben namelijk op de aarde tijdelijk een verblijfplaats en vruchtgebruik.'

25 Hij zei:

'Op haar zullen jullie leven,
op haar zullen jullie sterven
en uit haar zullen jullie tevoorschijn gebracht worden.'

Soera 15:32-41

32 Hij zei:

'O Iblies,
wat heb je dat jij niet behoort bij hen die zich eerbiedig neerbuigen?'

33 Deze zei:

'Ik ben niet zo dat ik mij eerbiedig neerbuig voor een mens
die U uit steenaarde, uit stinkende potklei geschapen hebt.'

34 Hij zei:

'Ga hier weg, jij zult door steniging vervloekt zijn!

35 En de vloek zal tot de oordeelsdag op je rusten.'

36 Hij zei:

'Mijn Heer, verleen mij uitstel tot de dag waarop zij worden opgewekt.'

37 Hij zei:

'Jij behoort bij hen die uitstel hebben gekregen

38 tot de dag van de vastgestelde tijd.'

39 Hij zei:

'Mijn Heer,
omdat U mij misleid hebt zal ik voor hen op de aarde [alles] schone schijn maken
en ik zal hen zeker allen misleiden,

40 behalve Uw dienaren onder hen, die toegewijd zijn.'

41 Hij zei:

'Dit is voor mij een juiste weg.'

Zondeval

Genesis 2:15-3:24

15 Dan neemt de Ene, God,
de roodbloedige mens mee,
en laat hem rusten in de hof van Eden
om haar te dienen en haar te bewaken.

16 De Ene, God, stelt een gebod
over de mens en zegt:
van alle geboomte in de hof mag je eten
en eten;

17 maar van de boom
der kennis van goed en kwaad,
daarvan zul je niet eten,-
want

ten dage dat je van hem eet
zul je de dood sterven!

18 Dan zegt de Ene, God:
niet goed is het
dat de roodbloedige mens hier alléén is:
ik maak voor hem een hulp
als zijn tegenover!

19 De Ene, God,
formeert uit de bloedrode grond
al wat in het wild leeft op het veld en
alle gevogelte
van de hemel
en brengt het tot de roodbloedige mens
om te zien wat die daartegen zal roepen;
en al wat hij daartegen roept,
de mens tegen een levende ziel,
dat is zijn naam.

20 De roodbloedige mens roept namen uit
voor al het vee
en het gevogelte des hemels,
voor al wat in het wild leeft op het veld;
maar voor de roodbloedige mens zelf
heeft hij nog geen hulp gevonden
als zijn tegenover.

21 Dan laat de Ene, God, een verdoving val-
len

over de roodbloedige mens
zodat die inslaapt;
hij neemt
één van zijn beide zijden
en sluit met vlees de plek daarvan af.

22 De Ene, God,
bouwt de zijde die hij heeft weggenomen
van de roodbloedige mens
uit tot een vrouw;
hij komt met haar tot de roodbloedige mens.

23 Dan zegt hij, de roodbloedige mens:
zij is het nu!-

been uit mijn gebeente
en vlees uit mijn vlees!-
tot haar worde geroepen 'isja',- vrouw,
want uit een iesj,- man is zij genomen!

24 Daarom zal een man
zijn vader en moeder verlaten;

Adam en Eva en de slang

hechten moet hij zich aan zijn vrouw,
worden zullen ze dan tot één vlees.

25 Ze waren, zij tweeën, ongekleed,
de mens en zijn vrouw;
en zij schaamden zich niet.

1 Maar de slang is uitgekleder geweest
dan al wat in het wild leeft op het veld,
dat de Ene, God, heeft gemaakt;
hij zegt tot de vrouw:

echt waar dat God heeft gezegd
'gij zult niet eten
van al dat geboomte in de hof!'

2 Dan zegt de vrouw tot de slang:
van de vrucht van het geboomte in de hof
mogen wij eten!-

3 maar van de vrucht van de boom
midden in de hof
heeft God gezegd:

van hem zult ge niet eten
en hem niet aanraken,-
anders zult ge sterven!

4 Dan zegt de slang tot de vrouw:
sterven?- niks sterven zult ge!-

5 nee, God onderkent
dat

op de dag dat ge van hem eet
uw ogen zullen opengaan;
wezen zult ge als goden,
onderkennend goed en kwaad!

6 Dan ziet de vrouw
dat de boom goed is om van te eten,
en dat hij een lust is voor de ogen
en begeerlijk, de boom,
om tot inzicht te komen;
dan neemt zij van zijn vrucht en eet;
ze geeft ook aan haar man bij haar,
en hij eet.

7 Dan gaan de ogen van hen tweeën open
en onderkennen ze
dat ze naakt zijn, zij;
ze naaien loof van een vijg aaneen
en maken zich schorten.

8 Ze horen
de stem van de Ene, God,
omgaan door de hof,
in de avondwind van die dag,
en ze verschuilen zich, de roodbloedige
mens
en zijn vrouw,
voor het aanschijn van de Ene, God,
te midden van de bomen van de hof.

9 Dan roept de Ene, God,
tot de roodbloedige mens
en zegt tot hem: waar ben je?

10 En hij zegt:
uw stem heb ik gehoord in de hof,-
en ik werd bevreesd, omdat ik naakt ben,
en verschool mij!

11 En hij zegt:
wie heeft aan jou gemeld
dat je naakt bent, jij? -
heb je van de boom
waarvan ik je heb geboden
om daar niet van te eten,
toch gegeten?

12 Dan zegt de roodbloedige mens:
de vrouw die gij hebt gegeven
om met mij te zijn,
zij gaf mij van de boom en toen at ik.

13 Dan zegt de Ene, God, tot de vrouw:
waarom heb je dát gedaan? -
de vrouw zegt:
de slang heeft mij verleid en ik at!

14 Dan zegt de Ene, God, tot de slang:
omdat je dat gedaan hebt,
vervloekt jij, onder alle beesten

en onder al wat in het wild leeft
op het veld;
op je buik zul je voortgaan
en stof zul je eten,
al de dagen van je leven!-
15 en vijandschap zal ik zetten
tussen jou en de vrouw,
tussen jouw zaad en haar nazaat;
hij zal jou voor het hoofd stoten,
jij zult hem bijten in de hiel.
••
16 Tot de vrouw heeft hij gezegd:
in veelvoud vermeerder ik je pijniging
en je zwangerschap,
met pijn zul je zonen baren;
op je man richt zich je hartstocht
en hij zal je overheersen!
••
17 Tot roodbloedige Adam heeft hij gezegd:
omdat je gehoor hebt gegeven
aan de stem van je vrouw
en at van de boom,
waarover ik je had geboden en gezegd:
'eet van hem níet!'
is nu de bloedrode grond
om jouwentwil vervloekt;
in pijn zul je van haar eten
al de dagen van je leven;
18 doornen en distels
zal ze voor je laten ontspruiten,-
en eten zul je het gewas van het veld!-
19 met het zweet in je neusgaten
zul je je brood eten,
totdat je terugkeert tot de bloedrode grond,
want uit haar ben je genomen,
ja, stof ben jij
en tot stof keer je terug!
20 De bloedrode mens
roept als naam voor zijn vrouw uit 'Eva',-

levensbron,-
want zij is de moeder geworden
van al wie leeft.
21 Dan maakt de Ene, God,
voor roodbloedige Adam
en voor zijn vrouw
mantels van huid
en kleedt hen aan.
•
22 Dan zegt de Ene, God:
ziehier, de roodbloedige mens is geworden
als één van ons
en heeft kennis van goed en kwaad;
welnu, laat hij niet zijn hand uitstrekken
en ook nog nemen van de boom des levens
en eten zodat hij leeft voor eeuwig!
23 Zo zendt de Ene, God, hem heen
uit de hof van Eden;
om de bloedrode grond te dienen
waaruit hij is genomen;
24 hij verdrijft de roodbloedige mens,-
en doet hem ten oosten
van de hof van Eden wonen
met de cheroeviem
en het flakkeren van het wentelende zwaard,
ter bewaking van
de weg naar de boom des levens.

Job 1:6-12

6 Het geschiedt op een dag
dat de zonen van God zich komen
opstellen voor de Ene;
onder hen komt ook de satan aan.
7 De Ene zegt tot de satan:
waar kom jij vandaan?,
en de satan antwoordt de Ene en zegt:

van een zwerftocht over de aarde,
van heen-en-weergaan daarover!

8 De Ene zegt tot de satan:
heb je je hart wel gezet op mijn dienaar Job?

-

want er is niemand als hij op de aarde,
een man die volmaakt en oprecht is,
godvrezend en wars van kwaad!

9 De satan antwoordt de Ene en zegt:
is het 'om niet'

dat Job godvrezend is?-

10 heb je niet zelf een omtuining gemaakt
om hem,
om zijn huis en om al het zijne rondom?-

het werk van zijn handen heb je gezegend
en zijn bezit is in menigte uitgebroken
over de aarde!-

11 strek daarentegen je hand toch eens uit
en tast al het zijne aan:
of hij je dan niet in je gezicht
vaarwel zal zegenen!

12 Dan zegt de Ene tot de satan:
ziehier, al het zijne is in je hand;
alleen naar hemzelf

mag je je hand niet uitstrekken!

Dan gaat de satan weg
van het aanschijn van de Ene.

Moderne verbeelding van de zondeval

2. Bij de teksten

a. Achtergrondinformatie³

Een midrasj van rabbi Aha (vgl. Soera 2:33)

Rabbi Aha (vierde eeuw) heeft over Genesis 2:20 in een midrasj verteld: 'Toen de Eeuwige, Gezegend zij Hij, Adam zou gaan scheppen, vroeg Hij advies aan de dienstdoende engelen. God zei tot hen: Laat ons de mens scheppen (Genesis 1:26). De engelen vroegen aan God: Wat zal zijn karakter zijn? God antwoordde: Zijn wijsheid zal groter zijn dan die van jullie. Hoe maakte God dat aan de engelen duidelijk? Hij bracht al de dieren, vee en vogels, voor hen en vroeg aan de engelen: Hoe heten zij? Wat is hun naam? Maar de engelen wisten het niet. Toen bracht God al de dieren voor Adam en vroeg hem: Wat is zijn naam? En Adam zei: Een koe. En van deze? En Adam zei: Een kameel. En van deze? En Adam zei: Een ezel. Rabbi Aha besloot te zeggen: Daarom staat er geschreven: En de mens gaf namen aan al het vee (en niet de engelen, die daartoe niet in staat waren).

b. Aantekeningen

- 2:30 'En toen' (wa idh) Dit wordt in de Koran veel gebruikt om een bekend veronderstelde gebeurtenis in te leiden...'weet je nog wel, dat...';
Plaatsvervanger, dit is de vertaling van het Arabische woord 'chaliefa'. Het kan ook met 'rentmeester' vertaald worden.
- 2:31 'Hen': hiermee worden alles bedoeld, waarvan Adam de naam had geleerd.
- 2:34 'Wij' is hier een majesteitsmeervoud en hiermee duidt Allah zichzelf aan.
- 2:36 'Daalt af': over de 'tuin' (vers 35) en waar die zich bevond bestaan verschillende uitleggingen. Een uitleg is, dat de tuin gesitueerd was in een hemelstreek en dat Adam hier wordt bevolen af te dalen naar de aarde.
- 2:37 'Toen nam Adam van zijn Heer woorden in ontvangst': Deze woorden vindt men in 7:23.
- 2:38 'Daalt allen' (vgl. vers 36): met 'allen' wordt nog eens onderstreept, dat het niet maar een verhaal over Adam is, maar dat het hier over heel de mensheid gaat.
- 7:12 Met 'Hij' wordt hier Allah bedoeld.
- 7:13 'Hieruit': uit het paradijs; vergelijk ook 7:24.
- 15:34 'Ga hier weg': namelijk uit het paradijs.

3. Uitgangspunten voor gesprek

a. Chaliefa (plaatsvervanger of rentmeester)

Nadat God de mens had geschapen als plaatsvervanger op aarde, vraagt God de engelen om voor Adam te buigen. De engelen maken bezwaar, omdat ze ervan uitgaan dat de mens een potentieel heeft om verderf te zaaien en bloed te vergieten. Hun kennis over de mens in wording is echter beperkt. Zij weten niet wat God wel weet: dat de mens door de materiële en immateriële elementen in zijn natuur het vermogen heeft om dichter bij God te komen dan de engelen.

God onderwijst Adam alle namen en verheft hem zo als het ware boven de engelen. Wat de namen inhouden wordt in de Koran niet genoemd. In ieder geval betrof het een onderricht, dat de engelen niet hadden genomen, waardoor zij in Adam hun meerdere moesten erkennen.

Soera 2:30-39⁴

De schepping van de mens en zijn aanwijzing als chaliefa (plaatsvervanger of rentmeester) vallen samen. Als chaliefa van God mag hij Zijn Naam kenbaar maken en in Zijn Naam spreken op aarde. Een voorwaarde is wel dat hij zich houdt aan de regels van de Schepper. Rentmeester mogen zijn van God is voor de mens de grootste eer, maar brengt tevens een zware verantwoordelijkheid met zich: een taak waar zelfs bergen onder zouden bezwijken.

In zijn taak als chaliefah maakt de mens gebruik van de schepping. Aanwijzingen voor verantwoord gebruik zijn voorhanden in de

schriftelijke openbaring. Als je niet in overeenstemming handelt met deze aanwijzingen is de kans dat er schade ontstaat groot. Een van de regels voor een goed gebruik is het goddelijk verbod op verkwisting. Soera 7:31 is hierover eenduidig:

O kinderen van Adam! Draagt uw tooi op iedere plaats van gebed: eet en drinkt, maar verkwist niet. Want God bemint de verkwisters niet.

Verkwisting kan materieel zijn: geld, goederen, natuurlijke bronnen. Ook immateriële verkwisting is mogelijk: verkwisting van tijd en mentale energie. In welke vorm dan ook, het moge duidelijk zijn dat misbruik en verkwisting van hetgeen ons door de Schepper en Ware Bezitter in bruikleen is gegeven, niet past in het chaliefaschap.

b. Eva⁵

Nergens in de Koran wordt Eva met name genoemd. Is zij niet belangrijk? De exegese vult dit gebrek aan namen aan. De exegeet Tabari vertelt hoe de vrouw uit de rib van de man werd geschapen en hoe zij de zondeval veroorzaakte door van de verboden boom te eten en de man te vertellen dat hij het ook moest doen. Dat was haar door een slang aangepreft, in feite door Iblies die in de huid van een slang was gekropen.

Feministen vechten dit traditionele verhaal aan en baseren zich op de Korantekst. Riffat

Hassan wijst op een veel seksenutraler scheppingsverhaal en wel in Soera 4:1:

O mensen, vreest jullie Heer die jullie uit één wezen geschapen heeft, die uit hem zijn echtgenote schiep en die uit hen beiden vele mannen en vrouwen heeft voortgebracht en [over de aarde] verspreid. Vreest God uit wiens naam jullie elkaar iets vragen en respecteert de verwantschapsbanden. God is opziener over jullie.

Uit één wezen: hier staat in het Arabisch: uit één nafs. Dat is het woord voor 'ziel, datgene wat ademhaalt, levend wezen'. Wie is dat ene wezen? De traditionele uitleggers wisten het wel: Adam. Ze vertalen dan ook (net als Leemhuis): 'één wezen, en uit *hem...*'. In het Arabisch is nafs echter een vrouwelijk woord. Er staat dus strikt genomen: 'en uit *haar...*'. Hoe kan Leemhuis dan vertalen dat dat ene vrouwelijke wezen een 'echtgenote' heeft?! Ook dat staat er niet letterlijk. Eigenlijk staat er: 'zawdj'. En dat betekent heel neutraal 'partner', dus man of vrouw. Uit deze tekst valt dus niet op te maken, dat de eerste mens een man was en uit hem zijn vrouw is geschapen.

Maar de Koran heeft het toch in onder meer Soera 2 over 'Adam' en dat was toch wel degelijk een man? Volgens Hassan moeten we 'Adam' hier opvatten als 'uit aarde gemaakt' en gaat het hier om de mensheid in zijn algemeenheid, niet over een enkel indivi-

du dat de naam Adam had. Conclusie: uit de Koran blijkt nergens dat de eerste mens een man was.

Alle verhalen over de schepping van Eva uit een rib, de zondeval etc. komen uit de hadith. En die hadiths heeft Hassan onderzocht en ze blijken zwak te zijn. Trouwens, eigenlijk kent de islam geen zondeval. God gaat na zijn/haar overtreding gewoon door met de mensheid.

Volgens Hassan zijn vrouwen er in het Koranverhaal niet om mannen te dienen. De Koran zegt dat mensen (m/v) elkaar moeten helpen en beschermen (Soera 9:71,72: 'Maar de gelovige mannen en vrouwen zijn elkaars medestanders, zij gebieden het behoorlijke, verbieden het verwerpelijke,')

Zie ook Soera 2:187: 'Zij (de vrouwen) zijn bekleding voor jullie en jullie bekleding voor haar.'

c. Het probleem van het kwaad

In de verhalen over de schepping van de mens en de verleidingen van Iblies raakt de Koran aan het probleem van het kwaad. Streng monotheïsme heeft een probleem met de vraag hoe het kwaad gezien moet worden. Het kwaad kan niet als een zelfstandige macht beschouwd worden waar God geen greep op heeft. Dat kan leiden tot opvallende teksten zoals in Soera 113 en Soera 114, de twee laatste soera's van de Koran die 'de twee bescherming zoekende' soera's worden genoemd. In 114 wordt bescherming bij God gezocht 'tegen het kwaad van de stiekeme influisteraar', maar in 113 staat 'tegen het

kwaad dat Hij geschapen heeft'. Dit is een uitzonderlijke tekst in de Koran. Het is even uitzonderlijk als in de Bijbel de tekst uit Jesaja 45:7 waar het gaat over God die het onheil, kwaad scheidt. Deze tekst staat juist in het deel van Jesaja dat zo sterk beklemtoont dat er maar één God is en andere zogenaamde 'goden' slechts 'nietsen' zijn en mensenmaaksels. Het kwaad is een realiteit maar niet buiten Gods macht om. In dat kader is het interessant hoe de Koran de figuur van Iblies tekent.

Het verhaal van de schepping van de mens en de rol van Iblies vinden we vooral in Soera 7:11-25 en 2:30-39. God onthult het plan om een chaliefa ('plaatsvervanger') op aarde te zetten. Engelen zien het niet zitten (dat wordt bloedvergieten) en lijken afgunstig ('terwijl wij u lofprijzen'). God zet door en onderwijst Adam de namen. Engelen kennen die niet. God gebiedt de engelen eerbiedig te buigen voor Adam. Dat doen zij, maar Iblies weigert.

In 2:34 weigert Iblies als een hoogmoedige. In 7:12-13 lezen we meer over die hoogmoed. Iblies acht zich, geschapen uit vuur, beter dan de mens die is geschapen uit klei.

Is Iblies een gevallen engel?

Engelen kunnen alleen maar God prijzen. Daarom zeggen veel moslimse commentatoren dat hij geen engel maar één van de 'djinn' was, met een beroep op 18:50 waar we lezen dat de engelen de opdracht te buigen gehoorzamen, *behalve Iblies die tot de djinn behoorde*.⁶

Waarom weigert Iblies? In de latere moslimse mystiek is wel gezegd dat Iblies een goede moslim was in de zin dat hij weigerde voor

Adam en Eva verjaagd uit het paradijs

iemand anders te buigen dan alleen voor God. De Koran beklemtoont meer zijn hoogmoed, dat hij zich beter achtte dan de mens en dat hij minder vertrouwen in die mens had dan God. In elk geval voelt hij zich door de opdracht tot buigen misleid. En als hij verjaagd wordt, vraagt hij uitstel en wil hij zijn gelijk bewijzen dat die mens niet te vertrouwen is: 'Maar omdat U mij misleid hebt, zal ik voor hen op de loer liggen op Uw juiste weg. Dan zal ik op hen afkomen van voren en van achteren en van rechts en van links. En U zult merken dat de meesten van hen geen dank betuigen' (7:16-17). In 15:36 vraagt hij uitstel 'tot de dag waarop zij worden opgewekt'. Dat uitstel wordt verleend. God heeft blijkbaar zoveel vertrouwen in de mens dat Hij Iblies de macht tot 'inluisteren' en het 'mooi doen lijken' geeft. Zo wordt Iblies de stiekeme inluisteraar die wel eens zal laten zien dat 'ik hen zeker allen zal misleiden' (15:39) op de echte dienaren na. God gaat ermee akkoord. Het is voor hem een juiste weg (15:41). De inluisteringen van Iblies laat Hij toe. Het gaat hier om een functie die door God zelf aan Iblies toegekend wordt. Iblies is de verleider die de mens in staat stelt die vrije keus tussen goed en kwaad te maken. Maar die keuze is de verantwoordelijkheid van de mens zelf. Het verhaal van Adam is het verhaal van alle mensen; vergelijk bijvoorbeeld 2:38.

Het christendom en het kwaad

Het probleem van het kwaad is ook in het christendom volop een vraag. We wezen al op die bijzondere tekst Jesaja 45:7 in een gedeelte dat sterk beklemtoont dat er maar een God is: 'Ik ben de Heer, er is geen and-

er'. Sterk monotheïstische teksten roepen te meer de vraag op: waar komt het kwaad vandaan?

Iblies blijkt uiteindelijk een machteloze factor te zijn, zinsbegoocheling. We zijn zelf verantwoordelijk. Je vindt dat ook in de joodse traditie en in de islamitische mystiek: *God heeft een groot vertrouwen in de mens.*

Vergelijk ook Job 1:6-12. Satan vraagt aan God: 'Geef mij eens wat macht, om....' God durft het aan om satan die macht te geven. Eigenlijk bluft satan. God vertrouwt erop dat de mens zijn verantwoordelijkheid neemt.

De hadithverzamelingen

De hadithverzamelingen beklemtonen de greep die satan op de mens heeft. Hij zit de mens in het bloed. 'Satan stroomt/circuleert in de mens (zoals) het stromen van het bloed.' Maar toch wordt hem ook in de latere traditie nooit absolute macht over de mens gegeven. Hij kan mensen begoochelen en met schone schijn verleiden, maar zij hebben de mogelijkheid om zijn inluisteringen te weerstaan. Iblies wordt dus nooit 'het kwaad' op zich als een soort zelfstandige macht naast God. Hij blijft altijd een schepsel Gods en dus ook op een of andere manier een instrument in Gods hand.

De latere moslimse mystiek

In de *latere moslimse mystiek* lijkt soms sprake van een zekere rehabilitatie van Iblies. Sommigen stellen dat hij de leraar van de engelen was, hun mystieke leider. Hij zou geweten hebben dat er één schepsel eeuwig verdoemd zou worden, omdat hij dat op de Welbewaarde Tafel gelezen zou hebben.

Maar hoe had hij ooit kunnen denken, dat hij dat zelf zou zijn met zijn lange staat van dienst aan God? Hij had immers God al duizenden jaren gediend voordat God met het plan van de schepping van de mens kwam. Zijn trots dat hij van vuur gemaakt is en die mens maar van stinkende potklei brengt hem ertoe Gods opdracht om voor Adam te buigen te weigeren. Maar daarin was hij een echte monotheïst die de *tawhied* (de eenheid en enigheid Gods) uiterst serieus nam. Men noemt hem dan zelfs wel 'monotheïstischer dan God zelf'.

Maar andere mystici beklemtonen dat het lot van Iblies niet zozeer het gevolg was van weigering te buigen uit liefde voor de Ene, maar juist van een gebrek aan liefde. Een voorbeeld is de beroemde *mysticus Djalalud-*

din Rumi (1207-1273), wiens religieuze poëzie nog steeds een grote populariteit geniet en dat niet alleen binnen de wereld van de islam. Rumi tekent Iblies als blind aan één oog. Satan is de eenogige intellectualist die alleen maar de materie ziet. Hij zag alleen maar dat Adam uit de klei getrokken was. Hij zag niet dat God zijn adem in deze mens geblazen had en hem naar zijn beeld geschapen had. Hij laat alleen het verstand spreken en niet het hart. Het ontgaat hem dat Gods hart nu juist naar die mens van klei uitgaat.

Koepel moskee Delfzijl

DE OECUMENE ABRAHAM EN IBRAHIEM

1. De teksten

Koran: Soera 21:51-70

Bijbel: Abraham gaat weg⁷

Soera 21:51-70

51 En Wij hebben vroeger al aan Ibrahiem zijn redelijk inzicht gegeven en Wij waren bekend met hem.

52 Toen hij tot zijn vader en zijn volk zei:

'Wat zijn dat voor beelden waaraan jullie eer bewijzen?'

53 Zij zeiden:

'Wij hebben gemerkt dat onze vaders hen al dienden.'

54 Hij zei:

'Dan verkeerden jullie en jullie vaders in duidelijke dwaling.'

55 Zij zeiden:

'Ben jij tot ons gekomen met de waarheid of behoort jij tot hen die schertsen?'

56 Hij zei:

'Nee, jullie Heer is de Heer van de hemelen en de aarde die ze ook aangelegd heeft en ik behoort tot hen die jullie daarvan getuigen.'

57 En bij God ik zal tegen jullie afgoden een list beramen, nadat jullie de rug hebben toegekeerd.'

58 Toen sloeg hij ze aan gruzels,

behalve een grote ervan;

misschien zouden zij ernaar terugkeren.

59 Zij zeiden:

'Wie heeft dit met onze goden gedaan? Die behoort zeker tot de onrechtplegers.'

60 Zij zeiden:

'Wij hebben een jonge man over hen horen spreken; Ibrahiem heet hij.'

61 Zij zeiden:

'Brengt hem dan onder de ogen van de mensen; misschien zullen zij getuigen.'

62 Zij zeiden:

'Heb jij dit met onze goden gedaan, Ibrahiem?'

63 Hij zei:

'Welnee,

dat heeft deze grote van hen gedaan.

Vraagt hun maar als ze kunnen spreken.'

64 En zij kwamen weer tot zichzelf

en zeiden:

'Jullie zijn het die de onrechtplegers zijn.'

65 Toen kregen zij een terugval en zeiden:

'Maar jij weet toch dat dezen niet kunnen spreken.'

66 Hij zei:

'Dienen jullie dan in plaats van God iets wat jullie niets nut en niet schaadt?

67 Foei jullie en wat jullie in plaats van God dienen.

Hebben jullie dan geen verstand?'

68 Zij zeiden:

'Verbrandt hem

en helpt jullie goden, als jullie echt iets willen doen.'

69 Wij zeiden:

'O vuur wees koud en ongevaarlijk voor Ibrahiem.'

70 Zij wilden een list tegen hem beramen,

maar Wij maakten hen tot de grootste verliezers.

Interieur moskee Groningen

Abraham gaat weg

(Uit: Karel Eykman, *Woord voor Woord*)

Het verhaal uit de kinderbijbel 'Woord voor Woord' van Karel Eykman en Bert Bouman: 'Abraham gaat weg', is gebaseerd op een midrasj.⁸

Abraham zat op te passen in de winkel van zijn vader. Je kon er allemaal beeldjes kopen van de God van die buurt daar. De mensen konden het thuis neerzetten. Ze dachten: als we maar aardig doen tegen zo'n beeldje, dan zal onze God wel aardig voor ons wezen. Dat hadden ze al jaren zo gedaan. Dat gaf al die tijd een veilig gevoel.

Maar Abraham was een vreemde jongen. Eigenlijk geloofde hij er niet in, in al die beelden. Hij dacht: eigenlijk geloof ik helemaal niets.

Toen kwam er een vrouwtje binnen met een taart. 'Die heb ik zelf gemaakt', zei ze. 'Geef hem maar aan het beste godenbeeld dat je in de zaak hebt.'

Toen ze weg was, werd Abraham kwaad. Hij had er geen zin meer in om zijn hele leven in deze winkel te zijn. Hij sloeg alle beelden in elkaar. Met een grote stok. Eén beeld liet hij heel.

Zo zat hij tussen de scherven toen zijn vader terugkwam. 'Wat is hier aan de hand, wat is er gebeurd?', riep die. 'Tja', zei Abraham. 'Een dame bracht een taart voor de godenbeelden hier. En toen kregen ze me toch slaande ruzie. Ze hebben mekaar allemaal in elkaar geslagen. Alleen die ene bleef over.' 'Kom nou', riep vader. 'Godenbeelden kunnen toch niets.'

De godenwinkel

(uit 'Woord voor Woord')

'Zie je wel', zei Abraham. 'Je gelooft er zelf ook niets van. Nou, ik doe er niet meer aan mee.'

'Pak maar in wat je nodig hebt, we gaan hier weg', zei Abraham thuis tegen Sara. Hij haalde de grote koffer van de kast en begon.

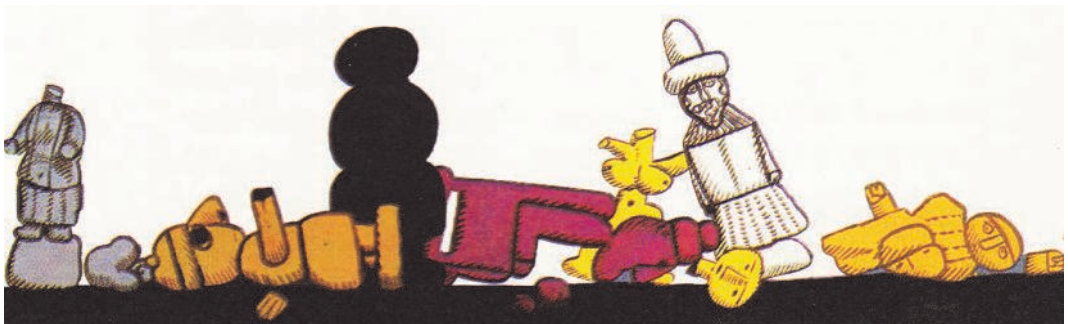
'Waarom eigenlijk, als ik vragen mag?', zei Sara. 'Ik geloof dat er ergens een land moet zijn, waar je op een andere manier met God kan leven dan ze hier doen. Ik ga zoeken', zei Abraham.

'Mooi is dat', zei Sara, 'omdat jij je zo'n mooi idee over God in je hoofd haalt, moet ik maar braaf inpakken en met je meegaan? Nee, stil maar. Goed, ik ga wel met je mee. Waar jij heen gaat, ga ik ook.'

De volgende ochtend vroeg gingen ze weg. Hun neefje Lot zag ze vertrekken.

'Mag ik eigenlijk mee', vroeg hij. 'Ik heb altijd zo graag ergens anders naar toe gewild, helemaal opnieuw beginnen.'

'Nou, vooruit dan', zei Abraham.

Alleen die ene bleef over

2. Bij de teksten

Achtergrondinformatie³

In Mekka streed de profeet Mohammed tegen het veelgodendom van de Mekkanen. In die tijd was deze stad een geliefd pelgrims-oord voor de bedoeïenen in haar omgeving. De Ka'aba was het centrale heiligdom. Elk jaar heerste er in de pelgrimsmaand godsvrede in de stad en mocht er geen geweld gebruikt worden. Dat was opvallend in een omgeving waar bloedwraak een normaal verschijnsel was. Bij de Ka'aba werden verschillende goden vereerd, zoals de god van de stad Hoebal en een aantal goden die voor de Arabische stammen belangrijk waren. In de soera's uit de periode dat de profeet Mohammed nog in Mekka woonde, wordt Abraham daarom ook geschilderd als iemand die strijdt tegen de afgoden en ze stuk slaat. Dit sluit nauw aan bij het verhaal uit de joodse midrasj over Abraham die op de winkel van zijn vader Terah moet passen en daarbij de beelden van de goden kort en klein slaat. De Kinderbijbel Woord voor Woord van Karel Eykman en Bert Bouman begint zelfs met dit verhaal. Deze goden zijn gemaakt door mensen. En het blijkt dat uiteindelijk de mensen zelf ook niet in deze goden geloven. Abraham verlaat het huis van zijn vader met de vele goden en wordt de eerste mens die alleen op God (Allah) vertrouwt. Evenals Abraham het huis van zijn vader moest verlaten, zo moest ook Mohammed Mekka verlaten en hij vluchtte naar Medina.

Ook de straf om Abraham in het vuur te gooien en te zien of God hem zal redden, is overgenomen uit dezelfde midrasj:

Toen greep Terah Abraham en leverde hem uit aan Nimrod. Deze sprak tot hem: Laten wij het vuur aanbidden! Abraham antwoordde: Dat komt eerder het water toe dat het vuur blust. Nimrod sprak: Laten wij dan het water aanbidden. Neen, dat komt eerder de wolk toe die het water draagt. Goed, laten wij dan de wolk aanbidden. Neen, die eer komt de wind toe die de wolken verstrooit. Laten wij dan de wind aanbidden. Neen, dat komt eerder de geest toe. Goed, laten wij dan de geest aanbidden. Neen, dit komt eerder de mens toe die de geest draagt. Als jij me alleen maar met woorden afscheept, sprak eindelijk Nimrod, (weet dan) dat ik alleen het vuur aanbid. Ik zal jou in het vuur gooien en laat de god die jij aanbidt jou er dan maar uit redden. Haran (de broer van Abraham) stond erbij en was nog vol twijfel. Hij sprak in zichzelf: Indien Abraham wint, dan zeg ik: Ik ben van Abraham. Wint Nimrod, dan zeg ik: Ik ben van Nimrod. Toen daarop Abraham in de vuuroven afdaalde om door de vlammen verteerd te worden maar gered werd, vroeg men Haran: Bij wie sluit jij je aan? Hij antwoordde: bij Abraham. Toen greep men hem en wierp hem in

het vuur, en zijn binnenste ging in vlammen op en zo stierf hij voor het aangezicht van zijn vader. Daarom staat geschreven: En Haran stierf bij het leven van [lett. voor het aangezicht van] zijn vader Terah.⁹

Het vuur en het door God gered worden uit het vuur doet natuurlijk ook heel erg denken aan het verhaal van Daniel, waarin verteld wordt dat Sadrach, Mesach en Abednego weigerden om voor het beeld van koning Nebukadnezar te buigen en in de hete oven werden gegooid, maar door God werden gered.

Het Oosterse huis

3. Uitgangspunten voor gesprek

Een Abrahamitische oecumene?

Zowel in het jodendom, christendom als in de islam heeft Abraham (Ibrahiem) een bijzondere status als de 'vriend Gods' en de 'vader der gelovigen'.¹⁰ De vraag is wat we met dit gegeven kunnen als het gaat om de relaties tussen deze drie religies. Is het zinvol om die drie godsdiensten samen Abrahamitische godsdiensten te noemen? Of om te spreken van Abrahamitische oecumene? Kan dat? Of worden daarmee dan onmiskenbare verschillen tussen deze drie godsdiensten verdoezeld door te vluchten in een vage gezamenlijke 'vader' Abraham?

Abrahamitische oecumene bij Kuschel

In zijn boek 'Strijd om Abraham' voert Karl-Josef Kuschel een vurig pleidooi voor een Abrahamitische oecumene van joden, christenen en moslims. Die oecumene vindt hij een voorwaarde voor de vrede in deze wereld. Maar dat niet alleen. Hij vindt het ook een (christelijk) theologische noodzaak. Wel noemt hij een belangrijke voorwaarde voor het komen tot die oecumene: er is alleen maar een Abrahamitische oecumene mogelijk als men het zelfbeeld van die ander serieus neemt en ophoudt die ander telkens alleen maar vanuit eigen perspectief te bekijken. Met andere woorden: de Abrahamitische oecumene veronderstelt, dat men de ander probeert te begrijpen zoals die ander begrepen wil worden.

Wel is er een groot probleem waar Kuschel zich ook terdege van bewust is. Elk van de drie godsdiensten is met Abraham aan de haal gegaan. De joden hebben hem tot ware jood, de christenen tot ware christen en de moslims hebben hem tot ware moslim gemaakt. Elke godsdienst heeft Abraham gemonopoliseerd voor eigen gelijk. Niet voor niets draagt het boek van Kuschel in het Nederlands de titel: *Strijd om Abraham*. De vraag is dan ook of Abraham nog wel kan functioneren als 'een symbool van hoop voor joden, christenen en moslims', zoals de titel van de Engelse vertaling van het boek luidde.

Om Abraham tot een symbool van hoop tussen de religies te maken, moet Abraham eerst ontdaan worden van al die kenmerken, waardoor Abraham tot een voorbeeldige, maar exclusieve jood, christen of moslim is gemaakt. Abraham moet als het ware losgemaakt worden uit elk van deze drie tradities. Daarvoor gaat Kuschel terug naar de Abraham uit Genesis die de oergelovige is. Als zodanig is Abraham niet alleen een gigant uit een ver verleden, maar hij blijft in de latere geschriften van jodendom, christendom en islam een 'kritische gestalte', waar de latere tradities aan afgemeten kunnen en moeten worden. Een gestalte ook van wie we kunnen en moeten leren hoe hij vrede stichtte.

Dit betekent voor Kuschel, dat we de 'vreemdheid' van de Abraham uit Genesis in tact moeten laten. In Genesis wordt Abraham geschilderd als 'vreemdeling en bijwoner'. Hij is daar een grensfiguur, een godzoeker,

maar nog geen jood, christen of moslim en nog niet het bezit van de synagoge, kerk of moskee. De oerverhalen van Abraham in Genesis ademen een 'uitgesproken familiale sfeer, zonder exclusiviteit, onverdraagzaamheid of polemiek jegens andere religieuze praktijken'. Kuschel benadrukt, dat Abraham vooral niet die vechtlustige en intolerante verwoester was die de tradities van hem gemaakt hebben en dan met name jodendom en islam. De Abraham van Genesis is geen apocalyptische strijder, geen fanatieke exclusivist, geen razende verwoester van afgodsbeelden.

Gekleurd door de bril van de christelijke traditie?
Toch kan je je afvragen of Abraham wel zo gemakkelijk losgeweekt kan worden uit die latere joodse, christelijke en moslimse beeldvorming. Is Kuschels 'vreemde' Abraham toch niet sterk gekleurd door de bril van de christelijke traditie, die Abraham vooral als voorbeeld ziet in zijn gehoorzaam volgen van de roepstem 'zonder te weten waar hij komen zou' (Hebreeën 11:8)? Is het niet een 'christelijke' Abraham die er bij Kuschel uit rolt als hij Abraham vooral als vrede-stichter typeert, die joden en moslims kan leren hoe vrede te sluiten door het land te verdelen? En tekent hij niet een nogal modern-tolerante Abraham als hij beklemtoont, dat Abraham het altaar voor zijn God bouwde naast de cultusplaatsen van de andere goden zonder die met geweld te slechten? Als deze 'vreemde' Abraham als model wordt voorgehouden aan moslims, kijkt Kuschel dan niet teveel vanuit eigen (christelijk en modern-westers) perspectief? Neemt hij het zelfbeeld van de ander dan wel volop serieus?

In de Koran wordt van Abraham vooral het beeld geschilderd van de verwoester van de afgodsbeelden en van een vurig ijveraar voor de ene God. Op dit punt lijkt de Abraham van de Koran veel op de Abraham uit de joodse traditie. In de Koran is opvallend veel aandacht voor het moment van de breuk van Abraham met zijn vader en zijn volk en voor de spot die Abraham dreef met hun afgodendienst. Soera 21:51-70 is hier een voorbeeld van, maar ook de Soera's 19:41-50, 26:69-87; 6:74-83; 37:83-113; 29:16-35. En is deze Abraham van de Koran en van de joodse traditie niet heel anders dan de 'vreemde' Abraham van Kuschel?

Zachtmoedig en vol meegevoel

Dat Kuschel de Koran te veel vanuit een christelijk perspectief benadert, blijkt bijvoorbeeld uit Kuschels uitleg Soera 11:75, waar staat dat Abraham 'zachtmoedig, vol meegevoel en schuld bewust was'. Kuschel gebruikt deze tekst ter ondersteuning van zijn visie op de vreedzame en tolerante Abraham.

Maar als we naar de context van deze tekst kijken, dan is het de vraag of dit terecht is. In dit gedeelte van de Koran neemt Abraham het tegen God op voor Lot en zijn volk. In vers 75 wordt daarvan de reden genoemd: Abraham is zachtmoedig en vol meegevoel. Maar gelijk daarna in vers 76 zegt God tegen Abraham: 'O, Ibrahiem, houd hiermee op. De beschikking van jouw Heer is gekomen, over hen komt een onafwendbare bestraffing.' Het lijkt erop, dat God de zachtmoedigheid en dat meegevoel van Abraham met Lot helemaal niet zo gewenst vindt.

Net zoals Abraham uit meegevoel voor Lot tot God bad, vroeg Abraham God ook om vergeving voor zijn vader. Eerst doet Abraham in een allerlaatste poging een dringend appel op zijn vader om op te houden met het dienen van de afgoden (Soera 19:42-45). Dit appel blijkt tevergeefs te zijn. Zijn vader wil niet naar Abraham luisteren en geeft hem de opdracht om te vertrekken. Abraham gaat, maar hij doet dat met een groet van vrede en met de belofte voor zijn vader te zullen bidden: 'Vrede zij met je. Ik zal mijn Heer voor jou om vergeving vragen; Hij is voor mij welwillend.' (19:47)

Gevolgen breuk tussen Mohammed en Mekka
Uit de Koran blijkt dat de waardering voor het bidden om vergeving gaat veranderen na de breuk tussen de profeet Mohammed en zijn verwanten met de mensen in Mekka. Dit had hun gedwongen vertrek uit Mekka tot gevolg (hidjra). Van degenen die samen met Mohammed naar Medina gevlucht waren, bleef een aantal banden houden met hun ongelovige familie en verwanten in Mekka, dat zich vooral zorgen begon te maken, toen Mohammed het plan opvatte om Mekka weer in te nemen.

Deze spanning weerspiegelt zich in de Koran en er komt steeds meer kritiek op het gebed om vergeving van Abraham. Deze kritiek begint al in Soera 60:4. En in Soera 9, die tot de laatste aan de profeet Mohammed geopenbaarde Soera's behoort, blijkt dat het niet gepast wordt gevonden om te bidden om vergeving voor verwanten die de afgoden zijn blijven dienen.

In Soera 60:4 staat:

Jullie hebben toch een goed voorbeeld in Ibrahiem en hen die met hem waren, toen zij tot hun volk zeiden: 'Wij hebben niets te maken met jullie en wat jullie in plaats van God dienen. Wij hechten geen geloof aan jullie. Tussen jullie en ons is de vijandschap en de haat voor altijd openlijk zichtbaar geworden, totdat jullie in God alleen geloven', behalve dan in wat Ibrahiem tot zijn vader zei: 'Ik zal voor jou om vergeving vragen, maar ik kan ten gunste van jou niets tegen God uitrichten. Onze Heer, op U stellen wij ons vertrouwen en tot U wenden wij ons schuldbewust en bij U is de bestemming.

Hier wordt Abraham een goed voorbeeld genoemd als het gaat om het afstand nemen van zijn volk en om de verklaring van vijandschap en haat, zolang ze de afgoden blijven vereren. Maar op één punt is Abraham juist geen goed voorbeeld om na te volgen. Want het is niet goed om vergeving te vragen voor de dienaars van de afgoden, ook al zijn dat je verwanten, zoals blijkt uit de zin: 'behalve dan in wat Ibrahiem tot zijn vader zei: ik zal voor jou om vergeving vragen'. Had Abraham niet om vergeving voor zijn vader mogen bidden? Had hij niet zo zachtmoedig mogen zijn?

De moslimgeleerden verschillen overigens van mening hoe dit 'behalve dan' moet worden uitgelegd. Muhammad Asad beschouwt dit in zijn modernistisch commentaar als een inperking van de vijandschap en haat. Asad zegt: zijn liefde voor zijn vader weerhield Abraham ervan om ook zijn vader onder de verklaring van 'vijandschap en haat' te laten vallen. Het was pas later, nadat zijn vader als afgodendienaar gestorven was, dat Abraham afstand van hem nam. Asad komt dan ook tot de conclusie, dat bidden om vergeving voor een levende zondaar niet alleen geoorloofd is, maar zelfs is aan te bevelen.

Voor een invloedrijke korancommentator uit de 20^e eeuw als Maududi is het duidelijk dat Abraham geen goed voorbeeld was als het gaat om het blijven bidden om vergeving voor zijn vader. Familiebanden mogen nooit de loyaliteit aan God in de weg staan. Maududi voegt daar overigens wel aan toe dat dit 'alleen in geloofszaken' geldt. In de menselijke verhoudingen blijft het nakomen van de plichten jegens verwanten en het tonen van liefde en sympathie een grote deugd, of het nu om moslims gaat of niet. Toch blijft van de zachtmoedigheid van Abraham bij hem weinig over. Hij legt 'vol meegevoel en zachtmoedig' vooral uit als 'godvrezend en evenwichtig'.

Uiteindelijk mondt dat uit in de tekst van Soera 9:113-114:

Het past de profeet en de gelovigen niet om vergeving te vragen voor de veelgodendienaars, ook al zijn dat verwanten. Dat Abraham dat voor zijn vader wel had gedaan, kwam 'alleen maar' omdat hij dat nu eenmaal beloofd had.

De tekst van deze Soera wekt de indruk dat Abraham op basis van zijn zachtmoedigheid en meegevoel niet had mogen bidden om vergeving voor zijn vader.

Als dat inderdaad zo is, heeft Kuschel een omschrijving van Abraham als 'zachtmoedig, vol meegevoel en schuldbeuwt' dan niet te veel uitgelegd vanuit een christelijk perspectief?

Twee conclusies

Uit het bovenstaande zijn twee conclusies uit te trekken. De eerste is, dat het de vraag is of je Abraham wel zo los kan maken uit de latere tradities van jodendom, christendom en islam. In de Koran wordt Abraham weliswaar niet geschilderd als een 'razende verwoester van afgodsbeelden', maar wel als een verwoester van die beelden. In de joodse traditie komt hetzelfde beeld van Abraham naar voren. Als Abraham als zachtmoedige vrede-stichter in deze drie religies een gemeenschappelijk kenmerk is, moet dan Abraham als de vernietiger van de afgoden niet ook als een gemeenschappelijk kenmerk

beschouwd worden? In feite geeft Kuschel dit in zijn boek ook wel toe. Maar deze strijd is volgens Kuschel dan geen strijd tegen de andere godsdiensten, maar een strijd tegen de afgoden van onze tijd, die vormen aannemen als 'nationalisme, vreemdelingenhaat, consumptiedrift, racisme en seksisme'.

De andere conclusie is, dat het nog heel lastig is om tot een Abrahamitische oecumene te komen en daarbij te voldoen aan de voorwaarde om het zelfbeeld van de andere godsdienst daarbij volledig serieus te nemen. Je kan je zelfs afvragen of het concept van de Abrahamitische oecumene niet strijdig is met het verlangen om de ander in zijn anders-zijn en vreemdheid te accepteren. Wel willen we de theologische noodzaak onderstrepen van een dialoog tussen de drie Abrahamitische religies, die ieder op hun eigen wijze de lof van de God van Abraham zingen.

Gods naam

IV

DE WIJSHEID SALOMO EN SOELAIMAAN

1. De teksten:

Koran: Soera 27:15-44

Bijbel: 1 Koningen 10:1-13

Soera 27:15-44

15 En Wij hebben aan Dawoed en Soelaimaan kennis gegeven
en zij zeiden:

'Lof zij God die ons boven velen van Zijn gelovige dienaren heeft verkozen.'

16 En Soelaimaan werd Dawoeds erfgenaam
en hij zei:

'O mensen, aan ons is de spraak van de vogels onderwezen
en aan ons is van alles gegeven;
dit is een duidelijke goedgunstigheid.'

17 En voor Soelaimaan werden zijn troepen verzameld
- djinn, mensen en vogels -
en zij werden in het gelid gezet.

18 Toen zij dan in de vallei van de mieren kwamen
zei een mier:

'O mieren, gaat jullie woningen binnen
opdat Soelaimaan en zijn troepen jullie niet zonder het te merken vertrappen.'

19 Toen glimlachte hij
omdat hij om haar woorden moest lachen
en zei:

'Mijn Heer, spoor mij aan
dat ik voor Uw genade die U mij en mijn ouders geschonken hebt
dank betuig
en dat ik iets deugdelijks doe
dat U bevat

en laat mij met Uw rechtschapen dienaren in Uw barmhartigheid binnengaan.'

20 En hij keek of er bij de vogels een miste
en zei:

'Hoe komt het dat ik de hop niet zie?
Of is die bij de afwezigen?

21 Ik zal hem streng bestraffen

of ik zal hem slachten
of hij moet mij een duidelijke machtiging brengen.’
22 Hij bleef toen niet lang meer weg
en zei:
‘Ik omvat [met mijn kennis] wat jij niet omvat
en ik ben uit Saba naar jou gekomen met een vaststaand bericht.
23 Ik heb gemerkt dat een vrouw over hen heerst
aan wie van alles is gegeven
en die een geweldige troon heeft.
24 Ik heb gemerkt
dat zij en haar volk zich eerbiedig voor de zon neerbuigen in plaats van voor God,
dat de satan hun daden voor hen mooi heeft laten lijken
en hun de weg versperd heeft;
zij volgen dus het goede pad niet,
25 zodat zij zich niet eerbiedig voor God neerbuigen
die het verborgene in de hemelen en de aarde tevoorschijn brengt
en die weet wat jullie in het verborgen,
en wat jullie openlijk doen.
26 God, er is geen god dan hij,
de Heer van de geweldige troon.’
27 Hij zei:
‘We zullen zien of jij gelijk hebt
of dat jij tot de leugenaars behoort.
28 Breng deze brief van mij weg
en overhandig hem aan hen.
Wend je dan van hen af
en kijk wat zij terugzeggen.’
29 Zij zei:
‘Raad van voornaamsten!
Aan mij is een voortreffelijke brief overhandigd.
30 Hij is van Soelaimaan
en hij luidt:
In de naam van God, de erbarmen, de barmhartige.
31 Weest niet hovaardig tegenover mij
en komt tot mij als [mensen] die zich [aan God] hebben overgegeven.’
32 Zij zei:
‘Raad van voornaamsten!
Geef mij uitsluitel over wat ik zal beschikken;
ik tref geen beschikking zonder dat jullie er getuige van zijn.’

33 Zij zeiden:

'Wij bezitten een strijdmacht
en kunnen hevig geweld uitoefenen,
maar de beschikking is aan jou.
Kijk maar wat je wilt bevelen.'

34 Zij zei:

'Wanneer koningen een stad binnentrekken
brengen zij haar tot verderf
en maken de machtigen onder haar mensen tot onderworpingen.
Zo doen zij.

35 Ik zal naar hen een geschenk zenden
en kijken waarmee de gezondenen terugkeren.'

36 Toen hij dan bij Soelaimaan kwam
zei deze:

'Willen jullie mij met bezit overladen?
Wat God mij gegeven heeft is beter dan wat jullie mij geven.
Jullie echter verheugen je over jullie geschenk.

37 Keer naar hen terug,
wij zullen met troepen tot hen komen
waartegen geen weerstand geboden kan worden
en wij zullen hen er als onderworpingen die onderdanig zijn uit verdrijven.'

38 Hij zei: 'Raad van voornaamsten!

Wie van jullie brengt mij haar troon
voordat zij tot mij komen als [mensen] die zich [aan God] hebben overgegeven?'

39 Een 'ifriet van de djinn zei:

'Ik zal hem jou brengen
voordat jij van jouw plaats opstaat.
Ik heb er de kracht voor en ben betrouwbaar.'

40 Hij die kennis van het boek had zei:

'Ik breng hem je
voordat jij met je oog hebt geknipperd.'
En toen hij hem daar bij zich zag staan
zei hij:

'Dit is een gunst van mijn Heer
om mij op de proef te stellen
of ik dank zal betuigen of ondankbaar ben.
En wie dank betuigt
doet dat in zijn eigen voordeel
en wie ondankbaar is

mijn Heer is behoefteloos en edel.'

41 Hij zei:

'Maak haar troon voor haar onherkenbaar,
dan zullen wij kijken
of haar de goede richting geweest is
of dat zij behoort bij hen die het goede pad niet volgen.'

42 Toen zij dan kwam zei men tot haar:

'Is dit jouw troon?'

Zij zei:

'Het is alsof het hem is.'

[Soelaimaan zei:]

'Aan ons was voor haar tijd al kennis gegeven
en wij hadden ons [aan God] overgegeven.'

43 Maar wat zij in plaats van God dienden
had haar [van het goede pad] afgehouden.
Zij behoorde tot ongelovige mensen.

44 Men zei tot haar:

'Treed het paleis binnen.'

En toen zij het zag
dacht zij dat het diep water was
en zij ontblootte haar benen.

Hij zei:

'Het is een met glasplaten bekleed paleis.'

Zij zei:

'Mijn Heer, ik heb mijzelf onrecht aangedaan
en ik geef mij samen met Soelaimaan over aan God, de Heer van de wereldbewoners.'

Tegelmozaiek moskee Delfzijl

1 Koningen 10:1-13

1 Als de koningin van Sjeva hoort wat over Salomo te horen is aangaande de naam van de Ene,- komt zij aan om hem met raadsels op de proef te stellen.
2 Zij komt op Jeruzalem aan met zeer gewichtig gevolg van kamelen die balsemkruiden en goud dragen, zeer overvloedig, en kostbaar gesteente; zij komt bij Salomo aan en spreekt tot hem uit al wat zij op haar hart heeft gehad.
3 Salomo verklaart voor haar al haar woorden; er is geen woord zo verborgen geweest voor de koning dat hij het haar niet heeft kunnen verklaren.
4 Zo ziet de koningin van Sjeva de wijsheid van Salomo,- het huis dat hij heeft gebouwd,
5 het eten op zijn tafel, het aanzitten van zijn dienaren, het staan van zijn bedienden, hun kleren, zijn schenkers en zijn opgangsgave die hij doet opgaan in het huis van de Ene,- en er is in haar geen adem meer geweest.
6 Zij zegt tot de koning: het woord is dus waar geweest, dat ik in mijn land gehoord heb,- over je woorden en je wijsheid;
7 ik heb die woorden niet geloofd totdat ik kwam en mijn ogen zagen: zie, de helft was mij niet aangezegd;

toegevoegd heb je wijsheid en alle goed aan het gehoorde dat ik gehoord had;
8 zalig je mannen, zalig deze dienaren van jou,- die voortdurend voor je aanschijn mogen staan, die jouw wijsheid horen!-
9 moge de Ene, je God, gezegend zijn, die zo'n behagen in je heeft gehad dat hij jou plaats geeft op Israëls troon; omdat de Ene Israël liefheeft voor eeuwig stelt hij jou aan als koning om recht en gerechtigheid te doen!
10 Zij geeft de koning honderdtwintig talent goud, balsemkruiden zeer veel en kostbaar gesteente; nooit meer is er zoveel balsemkruid gekomen als dat wat de koningin van Sjeva heeft gegeven aan koning Salomo.
11 Ook is de scheepsvloot van Chiram die goud uit Ofir aandroeg,- uit Ofir aangekomen met stammen sandelhout, zeer veel, en kostbaar gesteente.
12 De koning maakt van de stammen sandelhout steunwerk voor het huis van de Ene en voor het huis van de koning, en harpen en luiten voor de zangers; nooit is er zoiets gekomen, zulke stammen sandelhout, en nooit gezien tot op deze dag.
13 Koning Salomo heeft aan de koningin van Sjeva al haar welgevallen gegeven, wat zij maar wenste, boven wat hij haar al gaf

als handdruk van koning Salomo;
zij wendt zich om
en gaat weer naar haar land,
zij en haar dienaren.

Joodse boekrol

2. Bij de teksten

a. Achtergrondinformatie³

Salomo in de Koran

In de Korangedeelten over Salomo zien we enerzijds dat ze beknopt en fragmentarisch zijn, anderzijds bevatten ze elementen die niet in de Bijbel maar wel in joodse midrasjiem voorkomen. De Soelaimaan van de Koran is niet zozeer de Salomo van de Bijbel, maar de meer legendarische Salomo van de latere joodse en christelijke traditie.

Je kunt 1 Koningen 10 en Soera 27 dus niet zonder meer naast elkaar leggen. Het is belangrijk te bedenken, dat er tussen de twee teksten meer dan duizend jaar ligt. Na de canonisering van 'Thora en Evangelie' gingen de overleveringen door. Zo staat het verhaal van de mieren niet in de Bijbel, maar komt het wel voor in de joodse verhaaltraditie. Waarschijnlijk is het verhaal uit de Koran overgenomen in de joodse traditie. Zo laat het verhaal van de mieren iets zien van de islamitische invloed op het jodendom. En ook is het goed om te bedenken dat het christendom niet meer het christendom van de eerste eeuw is.

De legendarische Salomo

Salomo wordt in de Koran vaak samen met David genoemd. In de Bijbel zijn zij de twee koningen die een los stammenverbond onder een richter omgevormd hebben tot een centraal bestuurd rijk onder een koning. De Bijbel spreekt uitvoerig over de grootsheid van hun rijk, hofhouding, defensieapparaat en bouwwerken en noemt hun nieuwe initiatie-

ven in mijnbouw en scheepvaart. In de latere joodse traditie wordt hun glorie steeds breder uitgesponnen. De wijsheid van Salomo wordt spreekwoordelijk. Zoals aan David de Psalmen worden toegeschreven, zo aan Salomo zowel Hooglied, Spreuken als Prediker. De wijze Salomo wordt daarbij ook meer en meer de magische Salomo die over de winden heerst, de taal der dieren spreekt en ook macht heeft over de onzichtbare wezens die in de Koran de *djinn* genoemd worden. De magische kant van Salomo wordt in de joodse traditie ook beklemtoond om te verklaren, dat hij in zo'n korte tijd zulke grootse projecten als het bouwen van de tempel en het paleis kon realiseren. Bij het bouwen van de tempel werd hij geholpen door engelen en demonen. De bouw was miraculeus, met grote steenblokken die zich uit zichzelf verplaatsten en opstapelden. Zo horen we in de joodse traditie ook van een worm, *shamir*, die voor Salomo werkte en die op magische wijze grote blokken kliefde door ze alleen maar aan te raken.

In de joodse bronnen is de tempelbouw Salomo's grote verdienste, zo groot dat hij daarom niet tot de slechte koningen gerekend wordt, hoewel zijn zonden daar wel aanleiding toe gaven. Immers het rijk dat Salomo bouwde had ook een schaduwkant: zware lasten door de dure hofhouding, het uitgebreide bestuursapparaat, de vele bouwwerken en de grote defensie-uitgaven. De herendienst die Salomo invoerde riep veel verzet op. Meteen na zijn dood scheurde het rijk. Maar de Bijbel neemt Salomo vooral kwalijk dat hij vele vrouwen liefhad en dat die hem ertoe verleidden andere goden te gaan die-

nen (1 Kon 11:4). Latere rabbijnen hebben gezegd, dat het voor Salomo beter zou zijn geweest om latrines schoon te maken dan dat dit vers over hem geschreven staat. Toch leert de Talmoed dat uit 1 Kon 11:4 niet geconcludeerd kan worden dat Salomo gezondigd heeft, maar dat dit vers alleen maar zegt dat Salomo God 'niet meer met hart en ziel toegedaan' was, zoals zijn vader David dat was geweest.

Die schaduwkant van Salomo ontbreekt in de Koran. We zullen zien, dat dit vooral te maken heeft met het feit dat de Koran David en Salomo niet zozeer als koningen maar als profeten ziet.

Saba- Sjeva

Saba is de naam voor een gebied in Zuidwest Arabië waar eens een bloeiende cultuur heeft bestaan. Het rijk met hoofdstad Ma'rib was bekend door zijn waterdammen, het was een welvarend handelscentrum dat de specerijenroute beheerste. De rol van Saba in de handel over de Arabische zee was vergelijkbaar met die van de Phoeniciërs over de Middellandse Zee. De grootste bloei was in de eeuwen voor onze jaartelling. Daarna trad verval in en trof een ramp het gebied waarbij de grootse dammen het begaven en alleen ruïnes overbleven, die er tot op vandaag nog zijn. In de tijd van het ontstaan van de Koran was Saba 'het voorwerp van verhalen' geworden aldus Soera 34:19 in een passage over Saba die de naam aan heel deze soera gegeven heeft (en die meteen volgt op een passage over Salomo). De Koran ziet die val als een straf van Godswege.

Dit Saba komt in de Bijbel als Sjeva voor. In Jesaja 60:6, Jeremia 6:20 en Ezechiël 27:22 horen we van goud, wierook, fijnste specerijen en allerhande gesteente dat door de kooplieden van Sjeva geleverd wordt. In Jes. 45:14 worden de rijzige Saba'ers in een adem genoemd met de schatten van Egypte en de rijkdom van Nubië. Dat is niet zo vreemd als men bedenkt dat Saba een Afrikaanse kolonie heeft gehad. In Ethiopië leeft de traditie dat de koningin van Sjeva uit hun land afkomstig zou zijn geweest en dat Salomo bij haar een zoon heeft verwekt en alleen diens mannelijke nakomelingen de troon van Ethiopië zouden mogen beërven (ook in de rastafari-beweging). Maar bij de koningin van Sjeva zal eerder aan het Arabische Saba gedacht moeten worden.

Djinn

Naast mensen en engelen kent de Koran ook de *djinn*, een collectief woord voor een type onzichtbare wezens. Mensen zijn uit klei geschapen, engelen uit licht en *djinn* uit vuur. Het woord blijft vaak onvertaald. De *djinn* kunnen net als mensen zowel gelovig als ongelovig, goed of kwaad zijn. Hun relatie tot Iblies, de satan, en tot de satans in het algemeen is niet duidelijk. In Soera 18:50 wordt gezegd dat Iblies tot de *djinn* behoorde, maar Soera 2:34 lijkt te suggereren dat hij een van de engelen was. Naast de satan Iblies spreekt de Koran ook over satans in het meervoud, rebelse krachten, al is niet precies duidelijk wat dat dan zijn. In de Salomoteksten moeten zowel *djinn* als satans met Gods toestemming herendienst voor Salomo verrichten.

In het verhaal van de koningin van Sjeva horen we van 'een *ifriet* van de *djinn*'. Dit woord *ifriet* komt verder niet voor in de Koran en het is niet duidelijk wat het woord hier precies betekent. Abdulwahid van Bommel vertaalt: 'een moedige onder de onzichtbare wezens'. In de latere traditie is *ifriet* vooral de aanduiding voor het meer satanische en boosaardige type *djinn*. Het meervoud ervan kan dan zowel voor *djinn* als voor satans gebruikt worden.

'Leidt ons op de juiste weg'

Het gaat in de tekst om: 'leidt ons op het juiste pad' (vergelijk 27:26 en 41). Het volgen van de juiste weg is waar het in de Koran steeds nadrukkelijk om gaat, zoals we weten uit de openingssoera uit de Koran. De juiste weg is de weg van de overgave aan God. Dit geldt ook voor koningen.

Je kunt alleen goed regeren, als je je onderwerpt aan God. Salomo is hierbij het voorbeeld voor de koningin van Sjeva. Voor christenen is dit te vergelijken met Romeinen 13 en Openbaring 13.

b. Aantekeningen

Vers 15 e.v.: David en Salomo worden samen genoemd. Beiden hebben kennis gekregen van God (beider wijsheid) en prijzen daarvoor God. Soelaimaan is Davids erfgenaam. Hij kent de taal der vogels. Het verhaal begint dan in vers 17 als de troepen verzameld worden die bestaan uit *djinn*, mensen en vogels en er bij de vogels één ontbreekt namelijk de hop (v20).

De koningin van Sjeva op bezoek bij koning Salomo

Maar daartussen komt eerst nog een kort fragment over Salomo in de vallei der mieren, waaraan de naam van heel de Soera 27, Soera de Mieren, is ontleend. Op basis van dit fragment treft men later vele mierenverhalen over Soelaimaan aan.

Vers 22-26: de hop is in Saba geweest en doet mededeling van een koningin met een geweldige troon bij dit volk dat echter de zon aanbidt. En hij zegt als goede moslim: God, er is geen god dan Hij. Dit is bijna letterlijk de belijdenisformule 'er is geen god dan God'. Er heeft er maar één een geweldige troon. Over satan zegt de hop in vers 24 dat deze de daden van mensen 'mooi voor hen laat lijken'. Dat is typerend voor het Koranbeeld van satan die de mens op allerlei manier begoochelt en influistert. Maar soms wordt ook van God zelf gezegd dat hij voor de ongelovi-

gen hun daden 'mooi laat lijken', zoals bijvoorbeeld in het begin van deze Soera (27:4) waar als reden daarvoor genoemd wordt 'zodat zij doorgaan met dwalen'.

Vers 30: de brief van Soelaimaan begint heel islamitisch met 'in de naam van God, de erbarmmer, de barmhartige'. Alle soera's (behalve Soera 9) van de Koran beginnen daarmee. Met deze formule of een variant ervan beginnen alle islamitische geschriften. Vers 40: over wie bedoeld wordt met 'hij die kennis van het boek had' verschillen de commentatoren. Sommigen denken aan Salomo zelf.

Vers 42: 'Soelaimaan zei' staat hier tussen haken. De Arabische tekst heeft dit niet. Leemhuis heeft dit aan zijn vertaling toegevoegd. Hij volgt daarmee de mening van vele commentatoren dat dit woorden van Salomo zijn.

c. De opbouw van Soera 27:15-44

De manier waarop dit verhaal in elkaar zit, wordt duidelijk als we beseffen waar het gebeurt (plaats) en wie welke rol speelt. Daarom wordt in de eerste kolom het vers aangegeven en de plaats (waar) aangegeven en in de derde kolom de handelingen van de personen.

Waar	Verzen	Wie en wat
I. inleiding vers 15 en 16	15	God heeft Dawoed en Soelaimaan kennis gegeven
	16	- Soelaimaan is erfgenaam Dawoed - Soelaimaan kent de taal van de vogels en hem is van alles gegeven
II. het verhaal vers 17-44		
A. bij Soelaimaan (vers 17-28)	17	voor Soelaimaan worden zijn troepen verzameld
	18-19	Soelaimaan en de mieren 18: de mier waarschuwt de andere mieren voor komst van de troepen van Soelaimaan 19: Soelaimaan verstaat taal van de mieren en bidt om het goede en rechtvaardige te mogen doen
	20-28	Soelaimaan en de hop 20-21: Soelaimaan mist de hop en dreigt met straf 22-26: hop vertelt dat hij in Saba een vrouw op een geweldige troon heeft gezien en dat het volk zich daar neerbuigt voor de zon in plaats van voor God, dus het goede pad niet volgt. 27-28: Soelaimaan wil weten of de hop de waarheid heeft gesproken en geeft opdracht een brief te overhandigen.

<p>B. bij de koningin van Saba (vers 29-35)</p>	<p>29-35</p>	<p>Koningin en haar raadsheren: 29-32: de koningin vertelt aan de raadsheren over de brief met het verzoek bij Soelaimaan te komen als mensen die zich aan God hebben overgegeven en ze vraagt om advies 33: raadsheren: we hebben een leger 34-35: koningin: ik stuur niet het leger, maar een geschenk</p>
<p>C. bij Soelaimaan (vers 36-44)</p>	<p>36-37</p>	<p>Soelaimaan en de bringers van het geschenk: - wat God mij heeft gegeven is beter dan jullie geschenk - dreigt met sturen van troepen om hen te onderwerpen</p>
	<p>38-41</p>	<p>Soelaimaan en zijn raadsheren 38: hoe komt de troon van de koningin hier voordat zij komen en zich hebben overgegeven? 39: reactie 'ifriet': ik kan het, snel en betrouwbaar 40: reactie 'hij die kennis van het boek heeft': ik kan het nog sneller 40b - 41: reactie van Soelaimaan op komst van de troon: - dit is een gunst om mij op de proef te stellen. - maak haar troon voor haar onherkenbaar en laten we zien of ze nu wel het goede pad gaat volgen.</p>
	<p>42-44</p>	<p>Soelaimaan (raadsheren) en de koningin: 42: men: is dit jouw troon? Koningin: het is alsof het hem is 42 b. en 43: Soelaimaan wij wisten dit al eerder en wij hadden ons al overgegeven 44: men: treedt paleis binnen Koningin: denkt dat ze door diep water moet en ontbloot haar benen Soelaimaan: het is een met glasplaten bekleed paleis Koningin: - ik heb onrecht gedaan - ik geef mij samen met Soelaimaan over aan God, de Heer van de wereldbewoners</p>

d. Samenvatting

Kenmerkend voor de eigen wijze waarop de koran het verhaal vertelt van Salomo en de koningin van Sjeva is de rol die de ‘geweldige troon’ in deze intrigerende vertelling speelt. Het verhaal, in Soera de Mieren 27:20-44, is kort als volgt. Bij het monsteren van zijn troepen bemerkt Salomo dat van de vogels, die samen met mensen en djinn (vers 11) zijn leger vormen, de hop ontbreekt. Deze heeft echter een excuus voor zijn late komst. Hij was naar Saba gevlogen en komt nu met het bericht dat daar een vrouw heerst ‘die een geweldige troon heeft’.

Salomo laat daarop de hop een brief bezorgen in Saba die voor de koningin reden is voor overleg met haar raadslieden. Zij besluit een delegatie naar Jeruzalem te zenden. De meegebrachte geschenken worden echter door Salomo geweigerd en Salomo dreigt met een invasie. De koningin besluit dan zelf naar Jeruzalem te gaan. Bij haar aankomst staat daar haar troon, die in een oogwenk naar Jeruzalem was verplaatst. Op de vraag of dit haar troon is, antwoordt zij ‘het is alsof het hem is’. Wanneer zij vervolgens

uitgenodigd wordt het paleis te betreden denkt zij voor diep water te staan en ontbloot haar benen. Het blijkt echter te gaan om ‘een met glasplaten bekleed paleis’. Tenslotte belijdt zij: ‘ik geef mij samen met Salomo over aan God, de Heer van de wereldebewoners’.

Kalligrafie troonvers Soera 2:255

3. Uitgangspunten voor gesprek

De geweldige troon

Het verhaal in de Koran verschilt nogal van dat in de Bijbel. In de koranische versie zijn invloeden terug te vinden van de weelderige legendevorming rondom de wijsheid en magische krachten van de grote koning Salomo. In die legenden heerst Salomo over de geesten en de winden en spreekt hij de taal van dieren en vogels. Deze legendevorming is begonnen in de rabbijnse traditie en die vinden we terug in de koran, zoals de rol van de hop en het tafereel bij het glaspaleis. Maar een eigen koranisch element is dat van de geweldige troon. Dit geeft het verhaal ook een eigen islamitische kleur. De hop blijkt een goede moslim als hij belijdt in vers 26: ‘God, er is geen god dan hij, de Heer van de geweldige troon’. Immers, een geweldige troon is aan God voorbehouden, zoals het beroemde troonvers (2:255) leert, hij alleen is ‘de Heer van de geweldige troon’ (9:129; 7:54). Tot dat inzicht komt uiteindelijk ook de koningin als zij zich aan God onderwerpt samen met Salomo.

De vraag is nu, hoe islamitische Korangeleerden dit verhaal uitleggen. We noemen er drie als voorbeeld.

In zijn commentaar *The Message of the Qur’an*¹¹ legt de modernistische Muhammad Asad uit, dat voor hem de troon in dit verhaal symbool staat voor koninklijke macht en wijze van regeren. Salomo wil zijn gast confronteren met een beeld van haar wereldlijk bestuur. Tegenover de luxe en

wereldse macht waar het legendarische rijk Saba met zijn dammen en tuinen om bekend was (vgl. ook Soera 34:15 e.v.), wil hij haar laten zien hoe haar ‘troon’ zou kunnen zijn als haar bestuur geïnspireerd zou zijn door het geloof in God en zo door een besef van morele verantwoordelijkheid. Op de vraag of dit haar troon is twijfelt ze ‘en twijfel is de eerste stap in geestelijke vooruitgang’. Hoewel de ‘troon’ uiterlijk dezelfde is als die zij in Saba had achtergelaten, voelt ze intuïtief dat er iets aan veranderd is dat ze nog niet helemaal begrijpt. Asad spreekt van haar reis naar Jeruzalem als van een spirituele reis, waarbij zij leert anders tegen haar geweldige troon aan te kijken. De les die zij krijgt is hoe er geregeerd moet worden in onderwerping aan God.

De bekende Pakistaanse islamist Abul A‘la Maududi geeft in zijn commentaar *The Meaning of the Qur’an*¹² een heel andere uitleg. Maududi beklemtoont vooral het wonder dat de profeet Salomo hier verricht om de koningin tot de islam te brengen. Hij gaat uitvoerig in op de vraag hoe zo’n geweldige troon in een oogwenk van Saba naar Jeruzalem verplaatst kon worden. Onze concepten van ruimte en tijd, zegt hij, gelden niet voor God, daarbij wijzend op het feit dat God ook de profeet Mohammed eens in één nacht van Mekka naar Jeruzalem bracht en terug. Voor Asad gaat het bij de troon niet om een wonder in tijd en ruimte maar om een voorbeeld hoe de Koran van joods-christelijke en Arabische folklore gebruikt maakt om universele waarheden te verkondigen, namelijk dat alleen God heer van ‘de geweldige troon’ is en er door

mensen vanuit dat besef geregeerd moet worden. Opvallend is ook beider verschil in uitleg van het gemakkelijke misverstand bij het betreden van het paleis. Salomo's opmerking dat het maar om glas gaat is voor Maududi het laatste teken dat de koningin overtuigt. Salomo's nederigheid ondanks al zijn rijkdom en grandeur overtuigt haar van zijn ware profeetschap. Asads uitleg is weer meer spiritueel. Hij ziet in haar aarzeling het water in te gaan de vrees die mensen voelen wanneer de zoektocht naar waarheid hen dwingt de eigen veilige omgeving te verlaten en zich op nog onbekend terrein van de geest te wagen. Maar wat zo diep en angstaanjagend leek is alleen maar het glasheldere licht van de waarheid. En met de waarneming van het verschil tussen schijn en werkelijkheid komt de koningin van Saba 'aan het eind van haar geestelijke reis'.¹³

Ten slotte dr. Bunyamin Duran. Duran beklemtoont dat deze passage ook laat zien dat regeren geen monopolie van mannen is. Dit wordt bevestigd door discussies die in Pakistan gevoerd werden toen wijlen Benazir Bhutto daar minister-president was. Met een beroep op dit Korangedeelte werd door religieuze leiders verdedigd dat een vrouw regeringshoofd kan zijn. Maar andere religieuze leiders haalden de - ook door Duran genoemde - *hadith* aan dat 'een land dat door een vrouw wordt bestuurd geen welvaart zal kennen'. Daarnaast merkt Duran ook nog op dat uit deze tekst blijkt dat goed regeren evenmin een monopolie van gelovigen is. De vraag wordt ten slotte wat deze verschillende manieren van uitleg van dit gedeelte

van de Koran ons als christenen te zeggen hebben.

De meesten zullen waarschijnlijk moeite hebben met de uitleg van Maududi, waarbij dit verhaal een wonderbaarlijke bekeringsgeschiedenis wordt. Wat dit betreft vindt Maududi het een manco van de Bijbel, dat deze Salomo niet als profeet zou tekenen en alleen maar als koning, een koning die ook nog eens hopeloos verloren was in liefde voor heiden-se vrouwen. Door een dergelijke uitleg voelen de meeste christenen zich niet aangesproken en zelfs buitengesloten.

Heel anders is de uitleg van Asad: alleen God is Heer van de geweldige troon. Dat is een overtuiging die, bij alle verschil van opvattingen over religie en politiek, christenen en moslims samen kunnen delen en hen met elkaar verbindt: om vanuit gezamenlijke 'onderwerping' aan God te streven naar wederzijds begrip en samen op zoek te gaan naar een betere samenleving.

Interieur moskee Groningen

Studie Arabisch

V

HET SAMEN LEZEN

Voor ons als christenen vormt de Bijbel de bron van ons geloof en daaruit leven wij. De Koran is voor de meesten onbekend en klinkt ons letterlijk vreemd in de oren. Dit leidt gemakkelijk tot misverstanden of tot een verkeerde uitleg. Nauwkeurige lezing van die teksten levert verrassende overeenkomsten op met de Bijbel. Tegelijkertijd vallen dan ook de verschillen in het oog.

De door God geschapen mens kent alle namen van de schepselen en heeft daarmee meer kennis dan Iblies, de satan. Door de opdracht van God om op aarde als chaliefa, als plaatsvervanger of als rentmeester, te leven, draagt de mens een grote verantwoordelijkheid. Iblies probeert met al zijn macht de mens te verleiden. Maar dit leidt niet tot een definitieve breuk tussen God en mens.

Als het gaat om de oecumene en Abraham, dan blijkt dat het ook in de drie Abrahamitische religies erg moeilijk is om het anderszijn van de andere godsdienst te accepteren en tegelijkertijd te zoeken naar een gemeenschappelijke basis in Abraham. Dit gezegd hebbende heeft Abraham twee gemeenschappelijke kenmerken, namelijk als zachtmoedige vredestichter en als bestrijder van de afgoden. Bij dit laatste moet dan niet gedacht worden aan de andere godsdiensten, maar aan de afgoden van de moderne tijd zoals nationalisme, vreemdelingenhaat, consumptiedrift, racisme en seksisme.

In het verhaal van het bezoek van de koningin van Sjeva aan Salomo staat de troon centraal: het symbool van de macht. Maar er kan alleen in wijsheid geregeerd worden als

de koning leeft in overgave en in dienst van God. Hierbij is Salomo een voorbeeld voor de koningin van Sjeva. Een thema dat we uit de Bijbel kennen uit Romeinen 13 en Openbaringen 13.

Bij de voorbereidingen voor deze brochure hebben we samen intensieve en boeiende gesprekken gehad en hebben we de Koran beter leren kennen. Het riep bij ons steeds weer de vraag op: hoe staat dat precies in de Bijbel. We kregen daarmee ook meer kennis van de eigen bronnen en ontwikkeling van de eigen en de andere tradities. Zo waren we in staat om meer inhoudelijk het gesprek met onze moslim-naasten aan te gaan. Hopelijk werpt het gebruik van deze brochure ook dergelijke vruchten af.

1. Waarom een Korankring beginnen?

Enkele motieven om bezig te zijn met de Koran Bij de motivatie gaat het niet alleen om de motivatie van de deelnemers, maar ook om die van de pastor/kringleider. Wat vind ik belangrijk om te delen met mijn gemeente- of parochieleden? Veel van wat een pastor beweegt om zich bezig te houden met de ontmoeting met moslims/de Koran kan ook op kerkleden worden toegepast, al gaat het om verschillende rollen.

Een praktische reden

De Koran is belangrijk in het leven van moslims. En moslims/de islam kom je dagelijks tegen op straat, op je werk, of anders wel in de krant of op de televisie. In hoeverre spelen vooroordelen bij anderen en bij onszelf een rol? Wat voor soorten weerstanden leven er? Om deze op het spoor te komen, kun je denken aan de gesprekken bij de borreltafel of aan je eigen weerstanden. Het is belangrijk handvatten aangereikt te krijgen hoe je hier mee om kan gaan.

Een theologische reden

Na de Tweede Wereldoorlog werden we ons bewust van onze relatie tot de joden. Mensen gingen cursussen volgen in het kader van 'het joodse leerhuis'. Als je die belangstelling uitbreidt naar de islam, ontdek je dat er veel en grote overeenkomsten zijn tussen Tenach en Koran. Wie de ontdekkingstocht onderneemt, zal verrast worden. Zo kun je jezelf en de deelnemers steeds motiveren. Niet alleen het joodse leerhuis is interessant, ook in de Koranuitleg kun je het nodige vinden, dat de moeite waard is.¹⁴

De vraag naar eigen identiteit/herbronning Door teksten uit Koran en Bijbel te nemen, kom je voor de vraag te staan naar je eigen identiteit. Vanwege die vraag komen mensen misschien juist naar zo'n kring. Je kunt het presenteren als 'herbronning'. Dat kan een belangrijke motivatie voor mensen zijn om mee te doen.

Er is vaak nauwelijks kennis meer (ook niet van de eigen bijbelverhalen). Wat heeft men dan op een Korankring te zoeken? Mensen hunkeren naar een 'goede boodschap'. Dus kan het belangrijk zijn daarbij aan te haken.

Werving en doelstelling

Het is belangrijk bij het werven van deelnemers voor een Korankring duidelijk te zijn over de doelstelling en over het uitgangspunt dat er respect is voor 'de ander'. Bij elke bijeenkomst speelt op de achtergrond daarom opnieuw de vraag mee: waarom deden we dit ook alweer?

Door de *doelstelling* van de kring te verwoorden kunnen verwachtingen en/of vragen van deelnemers en doelstelling op elkaar worden afgestemd. Waarom wil ik dit als pastor? Waarom vind ik dit voor gemeenteleden van belang?

Hoe

Kennismaken met de Koran staat centraal. Gekozen is voor teksten over een drietal bekende figuren (Adam, Abraham en Salomo), die ook in de Bijbel hun rol spelen. En ze zijn heel goed te verbinden met thema's die ook voor christenen vandaag aan de orde zijn.

Bij een Korankring is er dan nog het extra aspect van kennismaken met een boek dat vele medelanders heilig is. En dat roept boeiende vragen op naar verschillen en overeenkomsten tussen Bijbel en Koran.

Doelgroep

De doelgroep zijn de gemeenteleden/parochieleden, die vanuit een open houding nieuwsgierig zijn naar inhoud en betekenis (ook voor vandaag) van Koranteksten en zich daarin willen verdiepen.

Jezus en Mohammed. Achtergrond: Soera 27:36-39 over Salomo en de koningin van Sjeva (Perzische miniatuur 18e eeuw)

2. Een model

De kring kan worden aangekondigd via het eigen kerk- of parochieblad. Het gaat in principe om de eigen (christelijke) achterban, die door deze bijeenkomsten kan kennismaken met de Koran. Er wordt van uitgegaan dat de pastor de deelnemers kent. Werving kan ook plaatsvinden via persoonlijke contacten.

Per thema gaat het om twee bijeenkomsten. De Koranteksten worden samen met de gekozen Bijbelgedeelten gelezen en besproken. Bij elk verhaal worden de achtergronden toegelicht. Dat alles levert al de nodige vragen en gesprekspunten op. Ten slotte wordt bij elk thema een aantal gesprekspunten genoemd.

Natuurlijk kan worden gekozen voor een serie van drie keer twee avonden, maar ook kan elk verhaal apart worden behandeld.

Aan het begin van een serie bijeenkomsten is het goed om meteen na de opening te beginnen met een uitleg van de bedoeling en de opzet van de bijeenkomsten, met daarna een korte kennismaking (naam en wat men verwacht van deze bijeenkomsten). Ook is het goed om aan het eind de serie avonden af te sluiten met een korte evaluatie:

- Wat was nieuw voor jezelf?
- Welke gevolgen heeft dit voor je relatie met de moslims?
- Wat ga je over deze bijeenkomsten vertellen aan anderen en aan wie?

Een indeling per bijeenkomst en de werkvormen bieden verder houvast.

Op de eerste bijeenkomst staat het verkennen en begrijpen van de Korantekst centraal. Aan het eind van die bijeenkomst wordt samengevat, wat besproken is en de vragen die zijn blijven liggen worden geïnventariseerd. Op de tweede bijeenkomst wordt met deze vragen begonnen en vervolgens gaat het meer om de betekenis van de tekst/het verhaal.

Er is voor gekozen de Bijbelteksten weer te geven in de vertaling van De Naardense Bijbel. Deze vertaling sluit in opbouw nauw aan bij de Hebreeuwse grondtekst, zoals dat ook het geval is met de gebruikte Koranvertaling van Leemhuis ten opzichte van de Arabische tekst.¹⁵

3. Het leven: Adam en Iblies, de schepping en het kwaad

Doelstellingen

Per bijeenkomst kan de doelstelling als volgt worden geformuleerd:

Bijeenkomst 1

Samen ontdekken wat in de Koran in de genoemde Soera's staat en zicht krijgen op verschillen en overeenkomsten tussen Bijbel en Koran.

Bijeenkomst 2

Begrijpen waar het in deze Soeragedeelten om gaat en weet hebben van de discussie daarover in de islam. Ontdekken dat het in Bijbel en Koran om dezelfde existentiële vragen gaat.

Werkvorm

De deelnemers lezen individueel de Koran-tekst vanuit de volgende twee vragen:

- Wat valt op? (te markeren met een uitroepteken)
- Wat roept vragen op? (te markeren met een vraagteken)

Vervolgens worden in groepjes van twee de bevindingen met elkaar gedeeld. Elk tweetal verdiept zich verder in de tekst en formuleert a. de vragen en b. de reacties naar aanleiding van de Korantekst op twee plakpapier-tjes van verschillende kleur.

In een plenaire ronde worden de vragen en opmerkingen geïnventariseerd.

Mogelijke opzet

Bijeenkomst 1

1. Samen lezen van de teksten uit de Koran en vervolgens die uit de Bijbel. (De teksten kunnen op de muur worden geprojecteerd.)
2. In tweetallen bespreken van de volgende vragen:
 - a. wat valt op aan de tekst;
 - b. welke vragen komen op bij het lezen van de tekst.
3. Inventariseren van de vragen en clusteren.
4. Bespreken van de vragen en gesprek (waarbij gebruik kan worden gemaakt van de informatie die bij de teksten gegeven wordt).
5. Afronding: welke vragen zijn er nog blijven liggen?

Bijeenkomst 2

1. Samenvatting van de vorige en programma van deze bijeenkomst: wat is nog blijven liggen?
2. Bespreking van de 'Uitgangspunten voor gesprek':
 - a. Chaliefah;
 - b. Eva;
 - c. Het probleem van het kwaad.
3. Inhoudelijke afronding.

4. De oecumene: Abraham en Ibrahiem

Doelstellingen

Per bijeenkomst kan de doelstelling als volgt worden geformuleerd:

Bijeenkomst 1

- Bezinning op de vraag naar de betekenis van Abraham voor de deelnemers.
- Formulering van de vragen die dit bij ons oproept over de ontwikkeling na en naast elkaar van de joodse, christelijke en islamitische traditie.

Bijeenkomst 2

Bezinning op het concept van de Abrahamitische oecumene, onder meer naar aanleiding van Soera 11:75 en 76. Hoe kijken we daar tegen aan? En wat betekent dat voor de dialoog in onze eigen situatie?

Werkvorm

De deelnemers schrijven voor zichzelf op, wat de vraag 'Wie is Abraham (voor mij)?' bij hen oproept. Daar wordt de tijd voor genomen. In een rondje delen de deelnemers dit met elkaar.

Na het lezen en de bezinning op de teksten krijgen de deelnemers de gelegenheid voor zichzelf hun reactie te noteren op de vraag: Corrigeert dit mijn beeld van de betekenis van Abraham of vult het dit aan?

Plenair worden de bevindingen uitgewisseld. Afgesloten wordt met een eerste verkenning over de vraag: in hoeverre is voor het gevoel van de deelnemers Abraham de gemeen-

schappelijke oer-vader van joden, christenen en moslims? Welke vragen hebben we daarbij?

Mogelijke opzet

Bijeenkomst 1

1. Individueel verdiepen de deelnemers zich in de vraag: Wie is Abraham (voor mij)?
2. Samen lezen van de teksten Soera 21:51 - 70 en het verhaal 'Abraham gaat weg' uit 'Woord voor Woord'. (De teksten kunnen op de muur worden geprojecteerd.)
3. Bespreken van de tekst(en). Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de informatie die bij de teksten gegeven wordt.
4. Individuele verwerking, gevolgd door plenair gesprek.
5. Afronding: welke vragen zijn er nog blijven liggen?

Bijeenkomst 2

1. Samenvatting van de vorige en programma van deze bijeenkomst.
2. Abraham, Ibrahiem en de oecumene / Soera 11:75 en 76: uitleg en gesprek. Uitgangspunten voor dit gesprek kunnen zijn:
 - Wat zijn de verbindende elementen uit de Abrahamitische traditie tussen jodendom, christendom en islam?
 - Hoe kan je in de Abrahamitische oecumene als christenen toch het zelfbeeld van jodendom en islam serieus nemen?
3. Inhoudelijke afronding.

5. De wijsheid: Salomo en Soelaimaan

Doelstellingen

Per bijeenkomst kan de doelstelling als volgt worden geformuleerd:

Bijeenkomst 1

Samen ontdekken wat er in grote lijnen in Soera 27:15-44 staat.

Bijeenkomst 2

Samen ontdekken dat het binnen de islam en het christendom om dezelfde waarden gaat als het gaat om het dienen van God en er vergelijkbare discussies spelen over de uitleg van de Koran en van de Bijbel.

Werkvorm

In drietallen proberen de deelnemers de tekst beter te begrijpen door de volgende vragen te beantwoorden:

Wilt u dit Koranfragment indelen in blokjes op basis van de vragen:

- Wat zijn de kernwoorden in dit verhaal?
- Waar gebeurt wat en wie spreekt (met wie)?
- Welke vragen komen op bij het lezen van de tekst?

Vervolgens wordt het verhaal plenair op basis van de bevindingen in de groepjes per vraag doorgenomen.

Mogelijke opzet

Bijeenkomst 1

1. Samen lezen van de teksten van Soera 27 en 1 Koningen 10. (De teksten kunnen op de muur geprojecteerd worden.)
2. In drietallen bespreken van de volgende vragen over het Koranfragment:
 - Wat zijn de kernwoorden in dit verhaal?
 - Waar gebeurt wat en wie spreekt (met wie)?
 - Welke vragen komen op bij het lezen van de tekst?
3. Plenair worden de drie vragen één voor één doorgenomen en besproken. Per vraag wordt met een nieuwe groep begonnen. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van informatie die bij de teksten gegeven wordt.
4. Inventarisatie: welke vragen zijn er nog blijven liggen?

Bijeenkomst 2

1. Terugkomen op de tekst: de opbouw van Soera 27 en eventueel de samenvatting.
2. Welke (dringende) vragen zijn er nog blijven liggen?
3. Groepsgesprek over de vraag: waar gaat het in dit verhaal om? Wat is de kern? Wat is specifiek Koranisch? Wat is naar ons als christenen de boodschap van dit verhaal?
4. De drie uitleglijnen van Soera 27 (zie in de tekst onder uitgangspunten voor gesprek).

6. Vertalingen van de Koran

- *de Koran*, vertaling van Fred Leemhuis, uitg. Unieboek, 2007; ISBN 90 2694438 1 (gebonden) of 90 269 4078 5 (paperback)

Leemhuis heeft gepoogd een vertaling te maken, die aansluit bij het orthodoxe denken van moslims, ook al zou hij het zelf misschien liever anders vertalen. Hij volgt de interpretatie in de moslim-traditie.

- *de Koran*, in de vertaling van J.H. Kramers, uitgave als Rainbow Pocketboek nr. 795 (oktober 2005). Deze vertaling bevat ook een brede inleiding en een notenregister. Het gaat om een ideolecte vertaling.

7. Relevante websites

www.raadvankerken.nl

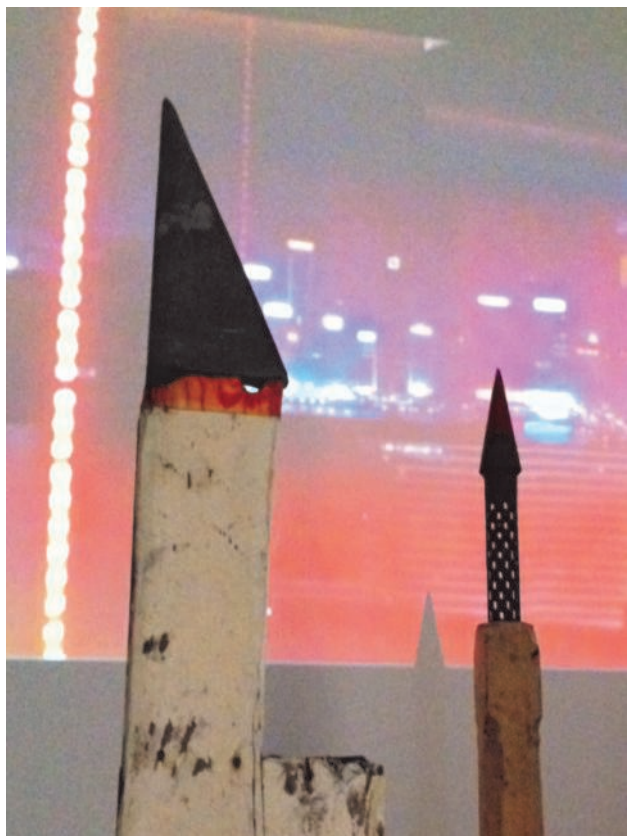
www.pkn.nl

www.rkkerk.nl

www.geloveninsamenleven.nl

www.bruggenbouwers.com

www.nieuwwij.nl

Moderne verbeelding kerk en moskee

8. Om verder te lezen

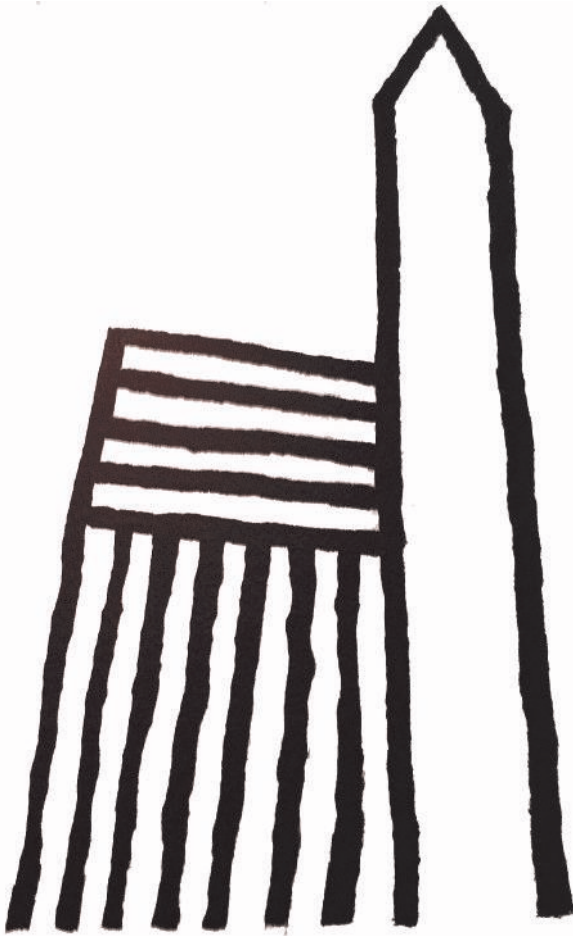
- Martha Frederiks, *Bijbelse figuren in de islamitische traditie*, Meinema, 2007.
- Francien van Overbeeke-Rippen, *Ibrahiem en Abraham, koran en bijbel verteld voor iedereen*, Zoetermeer, 2000.
- Overbeeke-Rippen, F. van, Rozeboom, R. en Ghonem, K. *Woord zoekt Woord -joden, christenen en moslims in gesprek over teksten en tradities*, Overbeek, van-Rippen, F., (uitg. Ankh-Hermes, 2010).
- Gé Speelman en Karel Steenbrink, *Een kleine Koran. Hulp bij het zelfstandig lezen van de Koran aan de hand van de 2e soera*, Narratio Gorinchem, 2011.
- ds. J.R. Nienhuis, *Meditaties bij de 99 Namen van Allah*; zie www.pkn/moslims ga naar 'Bijbel en Koran', en vervolgens: 'Mediteren bij de Namen van God in de islam'.
- dr. Anton Wessels, *De Koran verstaan*, uitg. Kok (Kampen); ISBN 90 242 4115 4.
- dr. Anton Wessels, *3 boeken, 2 steden, 1 verhaal, Thora, Evangelie en Koran*, Kampen, Kok, maart 2011 2^e druk.
- *Koran en Bijbel in verhalen*, geselecteerd door Marlies ter Borg met medewerking van Karima Bisschop (ISBN: 978 90 475 0311 8).
- *Moslims en Christenen – wat geloven zij?* – folderreeks van de Contactgroep Islam van de Raad van Kerken in Nederland; e-mail: ontmoetingmoslims@pkn.nl.
- *www.bijbelenkoran*, Door de teksten van het christelijke en islamitische heilige boek toegankelijk te maken, wil bijbelenkoran.nl de kennis van beide bronnen stimuleren en het onderling begrip bevorderen.
- zie ook www.pkn.nl/moslims, onder 'materialen en links'.

Salomo

- Abdulwahid van Bommel, *Soelaimân en de dood*, in Awraham Soetendorp, Maria de Groot, Abdulwahid van Bommel, *Kinderen van Abraham*, Ten Have: Baarn 2003.
- Bunyamin Duran, *Salomo als rolmodel voor een harmonieus leven: een moslimperspectief*, in Martha Frederiks (red.) *Bijbelse figuren in de islamitische traditie*, Meinema: Zoetermeer 2007, 108-118.

Abraham

- Karl-Josef Kuschel, *Strijd om Abraham. Wat joden, christenen en moslims scheidt en bindt*, Zoetermeer, Meinema 2001.
- H. Mintjes, *Ibrahiem was vol medegevoel en zachtmoedig-Een reactie op Kuschels pleidooi voor een Abrahamitische oecumene*, in 'In de voetsporen van Abraham', uitg. Damon, ISBN 90 5573 574 4.

Moderne verbeelding kerk en moskee

VOETNOTEN

1. Zie: Speelman en Steenbrink: *Een kleine Koran*.
2. Zie bijvoorbeeld: www.islamitischebegrippen.nl.
3. Zie ook:
 - Inleiding op de Koran: algemene achtergrondinformatie, blz. 6
 - Hadith, blz. 10
4. *uitleg Umit Tas van de stichting Islam & Dialoog*
5. *uit: 'Een kleine Koran', van G. Speelman en K. Steenbrink, p. 76, 77*
6. *over 'djinn': zie 'achtergrondinformatie bij Salomo en de geweldige troon', p. 48*
7. Karel Eykman, Woord voor Woord, kinderbijbel, blz. 9 e.v.
8. vergelijk Kuschel p. 92.
9. Vergelijk Kuschel, p. 92
10. voor de islam, zie de Koran, Soera 4:125 en 22:78
11. Van 1980
12. (deel 9, 1981)
13. In zijn boek Tenach, Evangelie en Koran, bespreekt prof. dr. Anton Wessels de beide verhalen uit Tenach en Koran ook uitvoerig in hoofdstuk VI: Salomo en de Koningin van Sjeva, Bilqis in Jeruzalem. Wessels sluit nauw aan bij de uitleg van Assad en komt tot de conclusie: er is geen plaats voor een ware vorst op de troon als die een andere god aanbidt dan God.
14. Zie naast het materiaal op pag. 65, ook de 'trialogische' meditatie over de Namen van Allah op www.pkn.nl/moslims, onder 'Bijbel en Koran'. Deze meditatie kunnen ook gebruikt worden bij de opening van de bijeenkomsten.
15. Zie 'De vertalingen van de Koran', p. 64

Onder vermelding van de titel te bestellen bij:

Raad van Kerken in Nederland
Kon. Wilhelminalaan 5
3818 HN Amersfoort
☎ 033 4633844
✉ rvk@raadvankerken.nl
ℹ www.raadvankerken.nl

Prijs: € 6,00 (inclusief portokosten)

Amersfoort, 2011

COLOFON

Het materiaal is ontwikkeld onder verantwoordelijkheid van de Contactgroep Islam van de Raad van Kerken in Nederland, Kon. Wilhelminalaan 5, 3818 HN Amersfoort.

Redactie

Jan Post Hospers, Wim van Dommelen

Eindredactie

Klaas van der Kamp, Beppie van Laar

Foto's/illustraties

Klaas van der Kamp, Protestantse Kerk in Nederland, Woord voor Woord, e.a.

Op de foto's werken uit onder meer Oriëntalis Nijmegen, Museum voor Moderne Kunst Arnhem, Bonnefantenmuseum Maastricht en Stedelijk Museum Zwolle.

Bronnen

Voor de Koran is gebruikt gemaakt van de vertaling van Fred Leemhuis.

De Bijbelteksten zijn weergegeven in de vertaling van De Naardense Bijbel.

Het verhaal 'Abraham gaat weg' is overgenomen uit 'Woord voor Woord' van Karel Eykman.

Ontwerp

Omslag: Marijke Kamsma - bliksemzwart.nl

Samenwerking

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met

**Protestantse
Kerk**